

200

אלף

דצמבר

1952

200 פר.

המעשה העברי

משפט פראג

ראלית, הרי זה ענין שעל הנציג הדיפלומטי, או הקונסולרי, הישראלי לטפל בו. והכל יודעים, כמובן, מראש איזה משקל ואיזה סיכוי יש ל"טיפול" מסוג זה.

והעובדה שעורכי המשפט ומביימו ראו צורך לעורר נגימה המתפרשת כנימה אנטישמית מובלעת, גם עובדה זו, עם כל העגום והמצער שבה, ועם כל שיש בה כדי לאכזב חסידים מושבעים של המשטר ההוא, היא סוף־סוף ענין פנימי של משטרי הדמוקרטיה העממית. היחס שרואה מדינה זו או אחרת לנקוט כלפי יסוד זה או אחר מאוכלוסייה נחשב, דרך כלל, ענין פנימי של אותה מדינה, במידה שהוא מתנגש במגילת הזכויות של האדם, יכול כל המעוניין בכך להעלותו על שולחן הדיונים של העצרת. ומה משקל (מעבר לדף)

הצבור במדינת ישראל היה כמרקחה בגלל משפט "הבוגדים והמרגלים הציונים הישראלים" הקפיטליסטיים-האמריקאים שנערך בפראג, בירת הדמוקרטיה העממית הצ'כוסלובקית. רובם המכריע של הנאשמים והנידונים היו יהודים. אחד או שנים מן המעורבים במשפט היו ישראלים. אחד מהם היה מרדכי אורן, עסקן רב-פעלים של מפלגת הפועלים-המאוחדת, חבר-קברץ ותיק, מחובביו המופלגים של עולם-המהפכה.

זאת, כמובן, הזדמנות מצוינת לכל לעשות חשבון עם מפ"ם, הבתולה החסודה והנבוכה, ה"נמלצת והמבולבלת, שה"הרומן" הנושן והאומלל שלה עם "מחנה המהפכה" הגיע ככה עד-משבר. זאת גם הזדמנות מצוינת להוכיח עד כמה האנטישמיות היא בעצם מהותו של המשטר הקרמוניסטי ועד כמה הוא "רע ליהודים" מעצם בריאתו, ועד כמה אין שום מקום לישראל לתלות תקוות מדיניות כלשהן בגוש הסובייטי, וכן, בעצם, עד כמה אין לישראל, ואין ליהודים, ברירה אלא לשים כל מבטחם ומשענם בגוש המערבי.

*

אבל דומה שכל רתחת היצרים, המשתלבת כה יפה בחשבונות טכסיסיים פנימיים ובפוליטיקה ההסתדרותית, איננה ממין העניין. העובדה שאת מ. אורן המסכן סיבכו אי-כה במשפט הזה, עובדה זו כשלעצמה היא ענין לקברץ מורע לענות בו, או ענין לפלגות מפ"ם לענות בו. במידה שהתעורר צד נתינותו היש-

בבית-משפט השלום בתל-אביב מתנהלים שני משפטים שבהם התובעים הם אוריאל שלח ואהרן אמיר, יו"ר מרכז העבריים-הצעירים ומזכירו, באחד - הנתב"ע עם הם העתון "מעריב" ועורכו, דר. ע. קרליבך; בשני, הנתבעים הם העתון "הצופה" ועורכו האהראל, י. ברנשטיין.

אנשי מרכז העבריים-הצעירים תובעים את העתונים הללו ועורכיהם על הוצאת דיבה והוצאת לעז, בעקבות מעשה הטלת הפצצה בבית שרה-החבורה המנוח, ב"קין שעבר.

המשפט דרכו בשובה ובנחת. בעצלי תיים, טחנותיל טחנות לאטן. גם בירור התביעות האלו, שהחל בשבועות האחרונים, יימשך עוד, מן הסתם, הרבה, הרבה.

אבל שני המשפטים האלה דומה שהם חורגים מגדר השגרה של בית-משפט השלום. המערכה בין התובעים לנתבעים, בין פרקליטי הצדדים לבין עצמם, איננה "משפטית" בלבד. היא מערכה רעיונית.

ה"מוצגים" הם, בדרך-כלל, גליונותיו השונים של "אלף", או מאמרים שנכתבו על אודות ההשקפות המובעות בעתון הזה, על האנשים הנושאים אותן, הדוגלים בהן, המגלמים אותן.

ושעות החקירה הארוכות - שבהן נחקר, לפי שעה, רק "עד התביעה", אהרן אמיר, עורכו של העתון הזה - הן סובבות בעיקר לא על פרטי מעשים שונים, שנעשו או לא נעשו, ולא על נקודות "קפואות" של חוק, אלא על נקודות היות ומפרפרות של אידאולוגיה. יהי של השקפת-העולם העברית. החדשה.

- מדוע אתם מתנגדים לשלטון הציוני במדינת-ישראל?
- מדוע אתם סבורים שהוא חותר תחת עצמאותה?
- מפני מה אתם מערערים על מידת שליטתו של ההווי הדתי במדינה?
- האם אתם מטיפים ליניקה מחו"דשת מן התרבות העברית הקדומה?
- איך אתם מגדירים את מעמד היחסיים בין האומה העברית לפזורה היהודית? מדוע אתם כופרים בזהות שבין השתיים?

כל השאלות האלו, ורבות אחרות, ש"בגלוייהן השונים השיבנו עליהן פעמים כה רבות, בצורות כה רבות, מעל דפי "אלף" ובפגישותינו הפומביות עם הצבור ועם חוגי הנוער, - על כולן ניתנת שוב תשובה, תמציתית, חותכת, "משפטית", בק כתלי בית-משפט השלום.

המערכה הזאת עוד תארך, מן הסתם. כמובן, אין לנו להינבא איך תוכרע ובמה תסתיים.

אבל המשפט הזה, האידאולוגי, הוא קטע קטן מן המערכה האידאולוגית הכוללת. אולי יהיה בה לאחד מציוני-הדרך.

ובמחלוקה הזאת, הפולמית, מאמינים אנו כי סוף נצחוננו לבוא.

בתוכן:

אזמל יהודי בכנייה העברית - יונתן קינן הנחות יסוד לצנין תרבות עברית - אהרן אמיר

הולדת האומה - אוריאל שלח

נהגת המונית (ספור) - זאב חנוך

פגישה עם לאומני הודי

פרופ. מ. דאם

חזיון, ורעם, ורזק - תכנית

בבקשתך למופיקה פולמוסית

הגליון הזה

זהו גליון המוקדש במידה מרובה לעי יון בצד הרוחני-התרבותי של האידיאולוגיה העברית. כמעט מחויבים היינו לכך, עם גבור ההתעניינות הצבורית בצד הזה של הבעיות שאנו מעלים אר תן, עם הנסיונות להעמיד את הצד הזה כעיסוק היחיד שלנו, ועם הפירוש הר סלפני שפורש צד זה שבאידיאולוגיה שלנו.

ד"ר קורצויל, שפרסם בלוח-הארץ מאמר בקרתי מקיף על "תנועת העברים הצעירים", הוא למשל דן את תנועתנו מן האספקט הרוחני בלבד, ומפרשה כ" גלגול של זרמים יהודיים מהפכניים, "אנטי-יעודיים" בלשונו. כלום גישה זו מוצדקת? — על כך, במאמרו של יונתן קינן: **אזמל יהודי בכעיה העברית**.

היש לנו עתה תרבות ראויה לשמה, תרבות משלנו, ותרבות עברית? ואם עודנו חסרים אותה, — מה היסודות שעליהם תיבנה, מה החוגים העתידיים למלא תפקיד מכריע בבנינה, מה הרקע המציאותי לתקומתה?

בשאלות אלו עוסק אהרן אמיר במאמרו **הנחות-יסוד לבנין התרבות העברית**.

אוריאל שלח מגולל, במאמר **הולדת האומה**, את הפרובלמטיקה של צמיחת אומה חדשה מתוך תהליך של הגירה בארץ חדשה, הגדרתה העצמית, הודות הותו הנפשית של דור הבנים, בני הארץ החדשה, עם הארץ הזאת על הווייתה האקטואלית ועל קדמותה ההיסטורית. ואילו שאול אשבעל, במאמר: **למש-מען זמרתנו העממית**, נוגע באחת בעיות-המשנה של צמיחת זמרה עממית מתוך אותו תהליך של הודעות עם ארץ והווי עומד על דלותנו בבחינה זו, קר בע כי יצירת שירה עממית מקורית משלנו היא עצמה תהיה סימן מובהק לגיבוש התהליך של התחדשות האומה העברית.

"מוסיקה" מסוג אחר תמצאו בלקט **חזון ורעב ורוק** (תכנית-כנסתך למוסיקה "פולמוסית"), המוגש על-ידי "העורך המוסיקלי": זהו צרור אופייני מההרבה והרבה מאמרים של לעג ושיקר צים — מאמרים שדיים למלא כמה ספי רים עביר-ים — שניתכו בחדשים האחר רונים של העברים-הצעירים והשקפותיהם הם מבטאנוני כל המפלגות, כמו גם מעי תונים יהודיים בחוץ-לארץ.

בחלק הפוליטי של הגליון — עמוד מוקדש להודו ופקיסטאן, ובו כמה עובי דות מאלפות על פקיסטאן, ממלכת האס לאם, וכן ראיון רבי-ענין שהיה לסופר "אלף" עם הפרופ. ט. דאס, מן המד ריכים הרוחניים של החוגים הלאומניים הקיצוניים בהודו.

עמוד נוסף מביא עובדות על האפי שרויות של בקעת הפרת, פרק מאיר-עניינים מן הספר האמריקאי "תכ נית נועות חדשה", מאת וילארד ר. אספיי.

ומשעה שחדל הדבר מהיות כך, ומשעה שר אה כאילו אבד הסיכוי הממשי שיוכל לשוב ולהיות כך, ועם שהתברר יותר ויותר שמבחי נת המדיניות הבינלאומית תלויה ממשלת יש ראל תלות גמורה ומוחלטת בווינגטון — וחדלה ללחום אפילו על האינטרסים הישרים שלה עצמה — נתהפך הגלגל במוסקבה, ובפראג. והוא נתהפך למרות "הכוחות המתקדמים" שבמדינה פנימה, אלה הכוחות ששלוחם נבחר להיות קרבן-עולה למהפך הזה.

וליתר הבלטה ותוקף נתהפך הקו אפילו — ויש בזה משהו אירוניה — על פי קוים "ציוני ניים": קוי זיהוים של יהודים, אפילו הם "מת בוללים", אפילו הם קומוניסטים ותיקים, עם "הלאומנות הבורגנית הציונית", עם מדינת-יש ראל. ואין לתמוה על כך. הלא המשטר השולט בישראל מזדהה הזדהות לאומית עם הפזורה היהודית, טוען לזוהות עם כלל הפזורה היהודית, ולזוהות כל איש יהודי, אפילו "מתבולל" ואפילו קומוניסט, עם מדינת-ישראל, — על כן שוב אי אפשר היה "לעשות חשבון" מדיני עם ישראל מבלי לכרוך בחשבון זה מומנטים יהודיים-ציוניים.

רק מדיניות-חוץ ישראלית חדשה, העומדת על עקרונות ההגדרה העצמית העברית, רק מדיניות שתנקוט עמדה פעילה ועצמאית במערכות ארץ הפרת, לחיזוק כוחה של הארץ ולערעור הש ליטה האימפריאליסטית במרחביה, — רק לה, רק למעש העברי צפויים יהיו בעלי ברית. לא בעלי-ברית "אידיאולוגיים" — בעלי-ברית מטעמים של אינטרס עצמי של חשבון. גם במקום שעתה נדמה כי אבודים הם. גם בפראג. גם במוסקבה. כאז כן עתה.

גם בפראג. גם במוסקבה. גם בקאהיר. גם ברחבי ארץ-הפרת...

בעצרת האר"ם עלתה עתה לדיון הצעה לפתיחת מ"מ ישר לשלום בין ישראל ומדינות אשר לחמו בה ב-1948. וברכתו ותמיכתו של משרד החוץ הישראלי נתונות להצעה זו.

אבל למעשה המדובר הוא בהקפאת המצב הקיים ברחבי הארץ סביב. בהקפאת מערך-הכור חות הנוכחי, במסגרת האינטרסים של האימפריאליזם המערבי. מדובר על שלום עם משטרי רודנות צבאיים, ש"מלחמת נקם" נגד ישראל היא עיקר תכליתם וצידוקם האידיאולוגי, במסדתרתו של גבוש מדיני ערבאי.

דיקטטורה צבאית קיימת בסוריה. היא מתקיימת כבר שנתיים ויותר, ובדמשק זה השג של יציבות למשטר.

דיקטטורה צבאית קיימת במצרים. ואילו ב"ממלכת הירדנית" שולט משטר הנשען על כוחו של הלגיון-הערבי, העומד על קצבת הממון הב ריטית; מכל מקום, גם שם הצבא הוא מסד השלטון.

ומה סיכוי יש לפעולה כזאת, יוכיח למשל המשטר הגזעני בדרום-אפריקה.

ועצם העובדה שנערך משפט-טיהור במשטר קומוניסטי, ושהוא נערך כן ולא אחרת, גם בה אין חידוש. העולם הסכין אתה לפחות מזה המש עשרה שנה. החזרות השונות על הצגות אלו חדלו כבר מהסעיר את הרוחות. וביעורם של אנשים מרכזיים שקשורים היו בקרמדיניות שנשתנה, אין בו משום חידוש במשטרים הללו. הצד החשוב באמת מבחינה מדינית ישראלית הוא היפוך-הקו המוצהר והמובלט במדיניות הגוש המזרחי כלפי ישראל.

מדיניות התמיכה בישראל שנקט הגוש המזרחי החל מאביב 1947, שהתבטאה בהרבה צורות חשובות של עזרה, והביאה תועלת עצומה למדינת-ישראל, חוסלה עתה חיסול גמור. על כל פנים לתקופה לא-קצרה, כנראה.

זה הדבר החשוב לנו. וכאן יש לבדוק את הגורמים. מן ההתנגשות לציונות לא הסתלק המשטר הקומוניסטי עקרונית מעולם. גם לא ב-1947. לכל היותר ניתנו הוראות-שעה לנהוג סובלנות באיזו שהיא פעילות צבורית פרו-ישראלית בשטחי הדמוקרטיה העממיות.

אבל העמדה כלפי הישוב העברי וכלפי מלחמת הארגונים הלוחמים שלו באימפריאליזם המערבי — זה היה ענין אחר.

עצם קומה של המדינה היתה בו פגיעה בעמדת שלטון-מישרים של האימפריאליזם הבריטי. והתבססותה המדינית והצבאית היה בה, להלכה, כדי לערער את השליטה המערבית בחבל-עולם זה.

כל זמן שהיה הדבר כך, וכל זמן שנראה היה כי עודו עשוי להיות כך, תמך הגוש המזרחי במדינת ישראל. מבלי שים לב לאופי משטרה הפנימי, כמו שמבחינה זו לא יושם לב, למשל, לאופי משטרו הפנימי של דר. מוצדק. ולא "הכור חות המתקדמים" שבמדינה פנימה, לא הם דווקא שהסבו בתמיכה הזאת.

הוצאת "הלבאנט" ניר-ירוק

הלבאנט מאחרי המסך הערבי

קובץ בהשתתפות:

ע. ז'בוטינסקי, א. גורביץ, הבישוף ל. ח'ליל, אלברט ע'וס, הכוהן אלקמוט סרגיוס, דוד כהן.

64 עמודים בלווית מפות ותמונות. הוצאה הדורה.

המחיר 500 פר.

ההפצה הראשית בישראל: מרכז העברים הצעירים ירושלים, ת. ד. 766

חזית, ורעם, ורוק

או: תכנית-כבקשתך למוסיקה "פולמוסית"

ובשמו ולשרותו הם לוחמים באלוהי ישראל, ששמו מורכב מארבע אותיות (כך).

אמנם, אני כופר בעיקר; הנני אחד מאלה שתולים בהם את הכינוי "אפיקורוס" (למה, בעצם?); אך אילו הייתי בדור אחר, שבן היתה נטושה מלחמה בין הבעל ואלוקי ישראל (אלוקי בקר"ף, שימו לב!), כי אז אני, יוסף פרץ בן אברהם הלוי, הייתי עומד לצדו של אלוקי ישראל (מעורר מאד...), ששמו מורכב מארבע אותיות, ונגד הבעל; הייתי מתיצב במחנהו של אליהו הנביא, נגד אחאב ואיזבל ומשרתיהם המודרניים, עווי ושות'...

הם (הכנענים) מפירים כל משמעת מוסרית וחברתית... הם מחייבים כל מה שאסר משה רבנו על עמו: למן ניצול העבדים ועד להרגלים נפסדים של חיי אישות (עד כדי כך ידעתו של המומחה ה"רדיקאלי" מגעת)... הם זונים אחרי עבודה זרה, אחרי אלוהים זרים.

דומה שתקליט שחוק זה מתחיל כבר לצרוב את האוזן. אולי תישאל השאלה אם קרא הוגה דעות מקורי זה אי-פעם גליון אחד של "אלף", למשל. אבל בעצם, מה זה חשוב? כלום יש צורך בכך?

נעבור, אפוא, אל הפרק הבא בתכניתנו: נעימת-כינויים מעבר-לים, מן הלשון היהודית. בעתון בשם "מארגן וזשורנאל" כיסב פלוני יעקב גלאטשטיין ביום 28.9.52 על "קבוצה יהודית-פשיסטית"

...יהודים רבים היו רוצים לראות בודאי ארץ יהודית אידיאלית, בלי פגם ודופי, אבל לדאבונו הלב יש בארץ גם גנבים, אלפונסים, רמאים, דגנראטים ומשוגעים. מובן שתנועת הכנענים היא הפתעה לכל הנוהגים אידיאלי וציה. בארץ היהודים, אבל חייבים הם להת-רגל לרעיון שדוקה בארץ חדשה יופיעו גם השירים האחרונים של התבוללותנו הגועלית ביותר...

מתוך עיון בהצהרת-העקרונות של קומץ זה של דגנראטים ושונאי-עצמם נראה שהם הקרבנות החולניים ביותר של האנטישמיות. הם הגיעו לשיאה-שיאים של השפלות, אם אפשר להתבטא כך (אפשר, כנראה...).

ובעל המאמר שולח מארצו גם הצעה קונסטרוקטיבית מאלפת ל"טיפול" בעבריים-הצעירים:

אפילו נתנגד לדיכוי — אומר הוא — הרי מתקבל הדבר על הדעת שאין הם החומר האנושי הזכאי אוטומטית לאזרחות ישראלית. ממש כשם שאצלנו באמריקה מונעים את האזרחות ממשוגעים ופושעים, כך אסור שיהיו כנענים לישראלים. אוטומטית הוציאו הללו את עצמם מכלל ישראל ואין זה מן הראוי לכבדם באזרחות ישראלית הנובעת-ממילא.

בשבת שלילת-האזרחות יש ויש להכות את הברנשים המאוסים האלה ולהקיאם.

(לעמוד 14)

לקיום הבטחת הנביא...

הנה, למשל, אוברטורה. ב"הקול", עתון של אגודת-ישראל, כותב אחד יהודא אר"י וולגנוט ביום 18.7.52 במאמר "כנענים עלינו ישראל":

...יותר מאשר נתרגזו אחינו שבגולה משימת פצצה בבית שר התחבורה, נרתעו בשמעם כי בישראל כנופיה המתפארת להקרא בשם: כנענים. כלומר: ישנם ישראלים, אשר נפשם השלמה ליצרם להיות משליכים מעליהם כל מוסרות מסורה, אשר בשם ישראל תכונה...

אוולת נוראה לפנינו... אוולת בבחינת שגעון. השנאה הכבושה לכל הקדוש לישראל ולכל הגורם לקדושת נשמות ישראל על ידי לימוד תורה וקיום מצוה — היא ההופכת את הקערה על פיה...

כנעניות זוהי ענין שצריך להחרימו כליל פן ידבק בלבנו, במחנה, בידינו מאומה מן החרם — להעבירנו ח"ו על דעת קוננו במשהו. כנעניות... משמעותה: זכות הקדימה לתאוה הבלתי מרוסנת. כנעניות... זוהי הנהלת החיים הצבוריים במשטר של "כל דאלים גבר".

ומאין, בעצם, באה עלינו הרעה הגדולה הזאת? היכן שרשיה? "היכן הערוגה אשר מתוכה צמחו ראש ולענה אלה?" — שואל האיש ירא-השמים. הוא שואל והוא משיב, מתוך בינה וכוח-חדירה שהם שבה לבעליהם:

"כנענים עליך ישראל" בהר-הצופים, שם הגננים שעשו ועושים מלאכת רמיה. שם האסכולה המתפארת במדעיות שלה, ברוח התרבות המערבית... המדעיים האלה... משפט קדום להם ועל פיהם יהדשו חידושים איש איש בשלו. ומפני מה יש להתפלא על תלמידים המרחיבים פעולות מלמדיהם וקור-אים: גוורו! בארץ "כנען" אנו גרים, ואין לנו חלק במסורת ישראל... עלינו לעמוד למען נזכה לקיום הבטחת זכרי הנביא: "ולא יהיה כנעני עוד בבית השם צבאות ביום ההוא" (המבין יבין — המלבי"ח ד).

אפיקורוס בטלית-קטן

אחרי מנה ראשונה זו, הבה נגש לפרק השני בתכנית, "כבקשתך" שלנו. זהו גלגול מענין של קלריקליזם יהודי על דפי העתון הועיר-קומוניסטי, המתקדם — "על המשמר" (27.6.52), מעטו של העתונאי הותיק והמחונן, יוסף ימבור, שם המאמר מעיד על עצמו: "עובדי הבעל החדשים". וכה כתוב בו לאמור:

...אין הוא חפשי בדעות. הוא משהו אחר. הוא כנעני. והייתי מוסיף: משהו אינו כשורה בעשתונותו (!). הכנענים הם חבורה של צברים צעירים, אחדים מהם מחוננים בכשרון. אבל זהו כשרון חולני... הם הם הגדירו את עצמם כ"משרתי הבעל" (האמנם, מר ימבור? ואנחנו לא ידענו).

קשר-השתיקה נמשך שנה, שני תיים, שלש. פה ושם קם זרזיר-עט לשפוך אש וגפרית, לנבל, להלעיג, להשמיץ. דרך-כלל היו מסתפקים במשיכת-כתף, בביטול. דרך כלל אמרו: "שש... הסו... זה יעבור. כמה ריקים ופוחזים מבקשים פורקן למרצם. יתבגרו קצת, יס-תדרו במשרות, והכל יחלוף ויפקע כבועה של סבון... אל תעירו ואל תעוררו".

נמצא החשבון מוטעה. הריקים והפוחזים לא משכו ידם מן הענין המשונה הזה, מן הענין העברי. ולא עוד אלא שדברם חודר ומע-מיק, חודר ומחלחל. מעיר ומעורר, מעיר ומתעורר. יותר ויותר ניכר רישומם במערכות הנוער. יותר ויותר הוא מעיר תסיסה וקושיות לא-נעימות, מסעיר מחשבה, מציב בעיות חדשות. תובע תשובות חדשות.

כמו בבת-אחת ניתך גל של מאמרים ונאומים. בבת-אחת אתזה הזעקה בכל כנפות המחנה. החל מגבאים ורבנים רועי-צאן קדשים ועד דוקטורים כבודים משרתי-בהיכל-הרוח וכלה בפרנסי המדינה ודרשנים ממונים ועסקני צבור ובעלי-תריסים למיניהם. מי באזמל הניתוח ומי בעביט של שופכים, מי בתרועה רבה ומי בדברירתת ובגחלים לוחשות. זה בא לשפוך בקיתון של רותחים וזה בא להחיש מזור וכוסות-רוח ולעוך עצת-רופאים, רופאי-אליל.

וכל אלה יחד הומים ומהמים וקולם הולך מסוף "הארץ" ועד ירכתי "המודיע" ו"קול העם" ו"מאבק".

וכל אלה יחד מתגלגל הדם בכל בית-ספר ומועדון-נוער ופלוגת צבא ועצרת סופרים ומסיבת רעים בארץ הזאת. אף הרחק עד מעבר-וכל אלה יחד, הצד השווה שבהם הוא שכמעט תמיד הם משתדלים להימנע מדיון לגופו של ענין, לגופן של הבעיות שמעוררת הן-פעת הכוח העברי, המחשבה העב-רית; משתדלים לצאת ידי חובה בגידוף ונאצה או בניגוח-סרק. דומה שהם מדברים בעדם.

אזמל יהודי בבעיה העברית

(תשובה לדר. ב. קורצווייר)

עם הופעת מאמרו רב ההקף והכמות של דר. ב. קורצווייר בלוח "הארץ" תשי"ג, הדן בתנור עתנו ומקורותיה, נפרצה החומה האחרונה של שתיקה בה סבנו עתונאים, הוגים, סופרים ופוליטיקאים בארץ. אמנם חומה זו עמדה להתמוטט בכל רגע, ודבר זה לא בא לנו כהפתעה, כי דברינו הכו שרשים בלב הנוער החושב, עד כדי כך שכיום כבר אין כל אפשרות להחשות ולהשתק. שוב אי אפשר היה אף לחמוק ולהסתפק בדברי גידוף, השמצה ומהתלות בלבד, והנוער העברי הולך ומאלץ יותר ויותר את רבותיו לצינוניים לצאת אל הזירה להתמודדות רעיונית גלויה.

מאמרו של ק. הוא הנסיון הרציני, הכן והמעמיק הראשון לטפל בבעיה ה"כנענית", להסבירה, לבדקה, לנתחה ולבקרה. נסיונו זה הראשון עלה לו בצער כי עדיין מהדהד באויר קול ילל-התנים אשר עטו על המחבר, ולא דווקא בשל המחמאות שהעזו פגושם לחלק לעברים הצעירים אלא בעיקר בגלל עצם הפרת ההסכם החשאי של השתיקה, ועל שתוך טיפול בשאלה העזו לחשוף ולערטל לא מעט גילויים שיפה להם השתיקה, ועל הכל: להוקיע את צביעותה האידיאולוגית של השכבה המנהיגה.

רוח ערטיראית

ק. נגש לטפל בהשקפות העברית-הצעיריים רק מבחינתה הרוחנית, ואם כי נטה פה ושם טעניו והעיר כמה הערות ביטול בלתי מנומקות לגבי דרך המחשבה הפוליטית שלנו, הרי נשאר עקבי ונאמן לקו הזה שלו עד הסוף. ויפה מידה זו של עקביות, בתנאי אחד: שיובן מדברי המחבר באיזו מידה, והיכן, קיים הקשר בין הצד הרוחני לבין צדיה האחרים של הבעיה, כגון, הסוציאליים והפוליטיים. נדמה כי הבחינה הרוחנית של הבעיה תלושה במאמרו של ק. תלישות גמורה ומוחלטת משאר הבחינות שלה, וגישה זו גרמה לא רק שילקה המאמר בעקרונות רבה, אלא אף שיפריע למחבר להבין כראוי את שרשי הבעיה; דבר זה אף הביאו לידי הנחות מוטעות בדרך החקירה והניתוח, וזאת למרות המאמץ הרב והפן לעמוד ולתהות על בעיה רוחנית של ההווה וחוויות, אשר הוא עצמו רחוק מאד מהזהות אתן.

מתוך עיון במאמר נדמה שבעיני ק. בעיות רוחניות הן לא רק נושא בפני עצמו אלא גם "נובעות מתוך עצמן". בדברו על הבעיה ה"כנענית" מצדה הרוחני בלבד, וכשהוא חותר אל מקורותיה של התנועה ולהשפעות שעיצבו אותה, אינו מנסה אף לחפש ולמצוא את שרשי הדברים במניעים חמריים הנמצאים בתחום השג" ידו ממש, אלא אף הוא מיד לחפש את השרשים בשוק של זרמים רעיוניים ואידיאולוגיים יהודיים, העומד מוכן ומוזמן לשרותו. הוא אינו מניח אף רגע מקום לאפשרות שזרם רעיוני הנו ראשית-כל תולדה של תנאים חמריים ספציפיים; לגביו נראה כאילו זרם רעיוני הוא תמיד משהו הקשור בקודמו, המשך מזרם אחר, ולכל היותר יכול הוא רק להיות מושפע ולהשתנות בהתאם למסיבות החדשות, אולם מבלי שיאבד אף רגע את רציפותו הרוחנית. מפני

הסבה הזאת סוטה המחבר, כבר בשלשת הפרקים הראשונים, מדרך האוביקטיביות שבה הוא משתדל להציג את התנועה על סמך פרסומיה היא, והנה תמצית דברינו בשלשת הפרקים הראשונים: —

שריית היהדות?

בפרק הראשון, ששמו "פניה החיצוניים של הבעיה", מציג ק. את התנועה כקבוצת אנשים הטוענת כי הקשר האורגני שלה אל הלשון והארץ יוצר אחדות גורלית-נפשית שלעומתה כל שאר הקשרים (אל היהדות העולמית ותרי בותה) בטלים ומבוטלים. כביטוי תמציתי לתחרות שיש לה היא מרבה לצטט מדברי "משא הפתיחה" (קיץ 1944) על הגדרתו של העברי כבן ארץ-העברים ועל אי-זהות עם היהודי, שהוא בן הפורה היהודית.

בפרק השני — "הקף התנועה ושחתי התענ" ינותה" — מבהיר המחבר את רקע התהוותה של התנועה, במידה שהנה תולדה מדרכי החינוך הצינוני המקובל בארץ, את סיכוייה לכבוש את לב הנוער נוכח המשבר האידיאולוגי והתרבותי שעובר על הדור, הודות לרמה האינטלקטואלית היחסית הגבוהה ושחתי ההתענינות הרבים, ובעיקר מטעים הוא שהתנועה אינה כלל וכלל יוצאת-דופן אלא צומחת אורגנית מתוך הלכך הרוח הקיימים בנוער, אשר על כל שכבותנו אינו דבק במורשת היהודית, אף בו לה, ועלול "להיגרר" אחרי התנועה, ולו רק בזכות עקביותה המוחלטת ביחסה אל היהדות. כי, כדבריו, "ראשית עולמם של הכנענים עומדת על הדחיה הגמורה של היהדות".

וכאן, עם כל הכבוד וההערכה לכנותו ולעומק חדירתו אל שרשי הבעיה, חובה להעמיד את דר. ק. על טעות יסודית שטעה, ולאמר כמה מלים ברורות למניעת אי-הבנות בהמשך הדב"רים. אין לנו, ולא היה לנו מעולם, ענין ב"דחיה" ו"שלייה" של היהדות: אין אלה דברים העומדים ברומו של עולמנו הרוחני.

צריך להיות ברור: אין אנו באים לעוץ ליהודים ולתבוע מהם שיחדלו להיות יהודים, או שימירו רגשותיהם כלפי היהדות ברגשות אחרים. לא אכפת לנו כלל שתמשך היהדות בקיומה עוד אלפים ואלפים רבים של שנים, ובכל צורה שהיא, או בכל צורתה יחד, כרצונה היא, או למרות רצונה, או שתחדל להיות בזמן מן הזמנים. אין עיקר עיסוקנו בבעיות של יהודים ויהדות ואין אנו מחפשים פתרונים להן; מת-עסקים והוגים אנו בנו עצמנו, באומה העברית המתהווה והמתחדשת, בבעיות צמיחתה ובגיד בושא המדיני, הטריטוריאלי, הרעיוני, התרבותי. אפשר היה להתוכח עם דר. ק. אם על יסוד ניתוח-הוא יש לקבל את הנחותיו כנכונות או לא, אך באותו חלק של מאמרו בו הוא חותר לאוביקטיביות ומבקש למסור ולפרש דברים כהוויתם מתוך פרסומינו עצמם — כאן אין להתוכח. כאן יש אפשרות של הבנה או אי-הבנה, והואיל וק. לקה באי-הבנה ועל יסודה הניח הנחה מוטעית מעיקרה, מן הראוי לציין זאת מיד. כל פניותיהם של העברית-הצעיריים מכוונות עד כה רק אל הצבור העברי, אל יושבי ארץ-העברים — לא אל היהדות ואל היהודים. בכל

מה שנדפס עד כה לא יוכל ק. למצוא אף משפט אחד ושורה אחת המתפרשים כהצעה לפתרון בעיות ושאלות יהודיות. דברינו על היהדות ובקשר ליהדות מכוונים לא אל היהודים כי אם אל העברים, ותפקידנו מתבטא כאן בכך שאנו רוצים להבהיר הבהר היטב שהשאלה היהודית היא שאלה עדתית, בינלאומית, ותרי בותה תרבות דתית-עדתית מעיקרה. אנו מסבירים רים וחזורים ומסבירים כי השאלה הזאת, שהיא נכבדה מאד כשלעצמה, אינה מזדהה עם שאלות ההגדרה העצמית, ושאלות הקיום והעתיד, של האומה העברית — שהן שאלות מקומיות.

אין אנו נלחמים ביהדות כשלעצמה. אנו לוחמים על כך שלא תכניס את עצמה למקום שאינו ראוי לה — לתחום הפוליטיקה של הארץ, וחוקי הארץ האזרחיים, לתחום המוסר האזרחי, שלא תשים כבלים לדרך ההתפתחות החפשית של תרבותנו החילונית.

תרבות דתית וקשר עדתי יכולים לשכון להלכה וגם למעשה בצד תרבות לאומית. ההתנגשות ביניהם מופיעה רק ברגע של ערוב תחומים. באמריקה, למשל, יודעת כל עדה ועדה היכן נגמר התחום העדתי והיכן מתחיל התחום הלאומי. שם אין שום דבר מפריע ליהודים האמריקאים להיות בעת-ובעונה אחת סולידריים עם בני עדתם בכל העולם, להיות מעורים אף בתרבות היהודית, לתרום כספים למען בני עדתם בכל מקום שהוא בעולם, ולהיות בתוך כך פטריוטים אמריקאיים, דוברי אנגלית, ומעורים בתרבות האמריקאית, דוגמת הקתולים ושאר עדות. באמריקה תחום זה בין עדה לאומה ברור ואיש לא יערער עליו. אצלנו, כאן, הנהגה ציונית ותיאוקרטית עדתית מנסות להשתלט על כל מערכות חיינו. מלחמתנו בהן היא מלחמת-התגוננות בפני שתלטנותן, והכפיה שהן כופות אותנו, בכל שטחי חיינו. ההווייה היהודית-העדתית בארצנו זה זכותה לחיות את חייה במידה שהיא מצדיקה את עצמה לגבי המחזיקים בה, ואין את נפשנו אף להתעסק בשאלה אם מצדיקה היא את עצמה אם לא. יתעסקו בכך שוחריה.

המשפט הקדום

ובכן, מדוע בכל זאת הבין ק. מדברינו שאשיות עולמנו הרעיוני עומדות, כדבריו, על הדחיה והשלייה של היהדות?

כפי שכבר הסברתי למעלה קושר דר. ק. זרם רוחני מסוים למשהו שקדם לו, ואינו נוטה לחשוב שהוא נובע אף נוצר מתוך תנאים חמריים מקומיים. בחפושיו אחרי מקור הזרם המחשבתי העברי לא פנה לבדוק מהם התנאים הללו שבתחום השג"ידו, אלא מצא מיד "אס" מכתה" בורמים היהודיים הרוחניים של 250 השנים האחרונות במזרח-אירופה, זרמים של התקוממות והתמרדות כנגד היהדות. ולא זו בלבד, אלא שגם היתה בעוכריו של דר. ק. לסלף את הבנתו התפיסה "הגזענית" שלו, כפי שהייתי נוטה לקרוא לה.

הדעה שבני אדם יכולים לחדול להיות יהודים אף אם הוריהם במובן הביולוגי הם יהודים אינה מתקבלת על דעתו של היהודי. ישראל אף על פי ש"חטא", אף על פי ש"סרח", נשאר יהודי בעיני היהודים. יהודי רע, אך יהודי.

ביהודי המתבולל ביותר, זה ששכח את יהדותו, מוצא היהודי תמיד "נקודה יהודית", ניצוץ יהודי שברגע ידוע עלול להפוך לשלהבת, לדעתו. אמנה זו דתית ומיסטית כמעט, אינה מסתורית כל כך בעיני אדם בלתי-יהודי. היא פשוט תוצאה מכך שהיהודי נרדף במאות השנים האחרונות לא רק בשמה של דת, אלא בשם תורת גזעניות, על רקע מוצאו, וממוצא אין להשתחרר. הואיל והיהדות חתומה בחותם רוד-פיה, בעיני היהודי, כבעיני צוררו, נשארת שאלת המוצא שלו כנקודת-מוקד. מאלף הדבר שהאידיאולוגיה האנטישמית בכלל, והנאצית בפרט, מצאה לה הד כה רב בלבם של היהודים. אמנם נכון שהם קבלוה בדרך פאסיבית, כגזירה מן השמים, אך קבלוה: מן היהדות אין להינתק, ומאחר שהיהודי, כדי להצדיק בעיני עצמו את סבלו, עבד לאשליה שכל הסבל לא לשוא הוא אלא קשור ביעוד מסוים, ורגש נחיתותו בא על סיפוקו בתיאוריה של "עמדה-בגידה", רואה הוא בכל נסיון של הינתקות כזאת בגידה, אין הוא יכול להשלים עמה. טבעי, לכן, שהכרה זו שבניהם של יהודים מפסיקים לפתע את חוט הרציפות היהודית, אינה מתקבלת על דעתו. הוא מתקומם עליה בכל כוחו, ואץ מיד לחפש ולמצוא את הנקודה היהודית שבנו, וכי יכול הוא להשלים עם כך שעולמו יתמוטט עליו לנגד עיניו?

מיתוס ורונגוס

לתוך אותה גישה מוטעית מזכיר ק. ומצטט בפרק "דת, פוליטיקה ומיתוס", את "מכלאות הקודש" לזאב חנון ואת "על היגוד ותוכן רוח-ני" לאהרון אמיר, ומגדירים כשלייה של היהדות. מתוך טעמים אלה הוא מגיע למסקנה שכאילו גורסים אנו חלל ריק בהיסטוריה שלנו, חלל ריק של אלפים שנה. ק. פשוט מתבלבל כאן ושוכח שאין אנו טוענים שבהיסטוריה היהודית יש חלל ריק. לא היה מעולם חלל ריק בהיס-טוריה של עדה זו וההיסטוריה שלה אף נמשכת והולכת. גם אין אנו באים לטעון, כפי שסבור מר ק., שבהיסטוריה של ארצנו קיים חלל ריק, אין חללים בהיסטוריה, וההיסטוריה של הארץ מתחילה לא בימי אברהם-אבינו אלא עם בריאת העולם, ועתידיה היא להימשך ברציפות עד קץ כל הדורות. אנו טוענים דבר פשוט, שאין ק. יכול אולי להשיגו על יסוד הנחותיו, שהתרבות העברית הקדומה של ארצנו שקעה אי-פעם, כמו ששקעו וצצו ושוב שקעו תרבויות שונות, השייכות כולן להיסטוריה, "רצופה" אחת. כיום אנו עומדים בתהליך של גיבוש תרבות חדשה, וטבעי הדבר שאנו בונים אותה על חרבותיה של תרבות שקדמה לנו; וטבעי הדבר יותר מזה, באשר שפתנו עברית, שאנו יוצקים את הנוצר בה בדפוס התרבות העברית הקדומה והעשירה, אשר שפתה, סמליה וערכיה היו והנם גם כיום זהות אינטגרלית עם הארץ המקום ולא דוקה עם ערכים כלל-אנושיים, אף כי גדולים ויפים כשלעצמם. של תרבויות זרות, כיהודית, נוצרית, או מוסלמית, שהשתלטו על הארץ, גם הציונות, במידה שקשורה היא באידולוגיה ושכבה תרבותית או חברתית שהשתלטה על הארץ, גם מסעיה-הצלב, בדומה לה, קשורים בהיסטוריה רצופה אחת של הארץ. יש הבדל בין היסטוריה של ארץ, שהיא נצחית, ובין היסטוריה של תרבויות שונות שצצו ושקעו בה, לכן אותו אבסורד, כביכול, שגילה מר ק., אותו החלל בהיסטוריה, אינו קיים. הוא הוא אשר בראו.

את חתירתנו לעבר העברי המפואר, לחשיפת ערכיו, מסביר ק. כ"בריחה אל המיתוס", מאחר

שחסר לנו ה"לוגוס", הוא גם מצטט מדברי פילוסוף מפורסם, ומתריע על סכנה-כביכול ש"תהליך ברבריוזיה מתרחש אם בתוך תרבות עתיקת-יומין דוחק המיתוס את רגלי הלוגוס". יתכן שדברים אלה נכונים ויפים, אך אל מי הם צריכים להיות מכוונים? תרבותנו אינה עתיקה ושנותיה, בגלגולה החדש, אך כמה עשרות; חדשה היא. התרבות היהודית, לעומת זאת, היא עתיקת-ימים ושנותיה כ-2500 שנה! על כן מת-קבל יותר על הדעת לטפול את הדברים על תחום התרבות היהודית ולא על תחום תרבותנו. ואם תוהים אנו רגע אחד על האידיאולוגיות הציוניות למיניהן, עם היעוד המיסטי שבמרכון ותוצאותיו בשנים האחרונות וגילוייהן הפוליטיים והחברתיים, נבין אמנם עד כמה/ נכון משפט זה שהביא מר ק. לגבי היהדות. אל לו להתריע על ברבריוזיה שעלולה להתרחש. היא כבר מתרחשת והולכת. כעדות הסיטו המתמיד של ירידה מוסרית נוראה בארצנו, חוקי גזע והפליה עדתית, הלבנטיניות האוכלת בנו בכל-פה, פועל-יוצא משלטון משטר ציוני בארץ הזאת. מר ק. אשר גילה רגישות כה רבה וחששות כה גדולים ביחס ל"ברבריוזיה" הגלומה אי-שם באידאולוגיה הכנענית, לדבריו, אינו רואה ואינו חש את אשר התחולל ומתחולל פה לעיניו ממש בעטיה של האידיאולוגיה הציונית. ההסתגרות העדתית והבסיס הדתי-הגזעני של מדינתנו.

המשך של מה?

טוען ק. ששיירי רטוש ואמיר הם המשך ישיר של "הזרם האנטי-יעודי" ביהדות, ש"הדרשה" להזו משמשת לנו מקור לכל רעיונותינו על היהדות, ושהפניה אל יסודות מיתוס טרום-ישראליים, "כנעניים", האופינית כביכול לעב-רים-הצעירים, שאולה מתוך כתבי ברידז'בסקי, שניאור וצ'רני'חובסקי, עם כל הבדלי הגישה הקיימים.

אמת, אנו שואבים חומר מהתפרקות היהדות בארצנו ולומדים אותה, לא רק מהזו אלא מכ"מה וכמה סופרים יהודים הכותבים עברית ועי-סוקם ביהדות וב"יהדות הישראלית" בעיקר, כי חומר זה דרוש לנו לענייננו, בדיוק כמו החומר הנכתב ערבית על האסלאם והערבאות או על הנצרות, או מהסיבה הפשוטה שאלה הם דברי ספרות הנכתבים פה בארצנו, ועם כל צביונם היהודי וההשקפה היהודית המובעת בהם הנם, באיזו מידה שהיא, נכס של תרבותנו המת-הווה. אך ק. מתכוון לא לכך אלא לאידאולוגיה היהודית שבדברי הזו. אין לנו ולזה ולא-כלום לכל היותר משמש הדבר הזה חומר טוב לנו

כדי לפרק ולהחליש את היריב בתוך תחומו הוא. ואשר לכך שהפניה ליסודות מיתוס, "כנע-ניים" נשאלה מתוך כתבי ברידז'בסקי, צ'רני-חובסקי ושניאור — נשאלת השאלה: האם באמת אין בסמיכותנו מקור השפעה ממשי יותר מזה? האם כדי "לגלות" את התנ"כ או כתבי-אוגרית או המיתוס השמי הקדמון זקוקים משוררינו לתינוכם של משוררים יהודים בני-חוץ, אשר אלה היו להם אולי חומר שעשוע רוחני? ק. פשוט הואיל "לשכוח" שאנו חיים פה בארץ התנ"כ וכתבי אוגרית והמיתוס השמי הקדום: קשר זה לקדמוניותינו היה מתעורר גם לולא קמו משוררים יהודים אלה. אין לי הסבר לטעותו אלא זה שמרוב תאוה שנתאוה מר ק. ל"הוכיח" את ההמשכיות הלזו, נאלץ לשכוח את אשר חייב היה לשכוח כדי להוכיח את דבריו; כי יודע ק. יפה, וכן גם מבינים אנו מדבריו, שאין המדר בר בעצם בקבוצה קטנה ביחס של עבריים-צעירים אלא בנוער העברי כולה, ואם לא יבנה "המשכיות" כזו ממילא ייהרס עליו עולמו, כביכול.

התרופה שרא תועיר

בפרק האחרון של מסתו, "תפקיד הליכוד וכינוס מחדש", מנסה ק. להיות "קונסטרוק-טיבי". הוא חושש שמתוך הריקנות שנתהוותה יברח הנוער אל אחת הקיצוניות הקיימות — לאידאולוגיה המרקסיסטית או לזו ה"כנענית". אכן, כיון שהדביק לנו את אשר הדביק בטוח ק. שאלה הם קצת מנוגדים. כשאני לעצמי אינני מבין למה אין עברי המרגיש עצמו בן האומה העברית וארצה ומנותק מן היהדות וה-זרמים הציוניים השונים, יכול להיות גם מר-קסיסט? לגבי אני אין הדברים סותרים כלל וכלל.

ק. מביע תקוה הססנית שבתוך האינטליגנ-ציה — ולדבריו אינו מוותר על השתתפותם של העברים-הצעירים — יימצאו אנשים שעמלם יהיה קודש ליצור "אליטה" חדשה, שתדריך את העם ותדע למלא את תפקידיה הגדולים כגורם מכריע בעיצוב פני ההגירה ההמונית. הוא מציע לגנוז גניזה עולמית חלק מספרות ההשכלה היהודית, המלמד את הנוער שהיהודים חיו חיי-ניווט. רוצה הוא לפתח בנוער יראת-כבוד כלפי ה"גלות" והשגיה, וכמו כן להכניס שינויים רדי-קליים בטכסים הדתיים, הזרים לרוח הנוער. והוא מסכם בכך שאם גם יודע הוא כי אין אתו פתרון מקיף לבעיות שהעלה, הוא מקווה כי ניתוח התנועה ורמזים לדרך חדשה יביאו תועלת לביורור אחת מבעיות-היסוד של קיומנו. את דבריו אלה אומר ק. בהיסוס ניכר, ולא לחינם. עם כל ההנחות המוטעות על המשכיות וכי' הן אי אפשר שלא הבין מר ק. (והוא הבין יפה, זאת רואים היטב מתוך עיון בחלק הרא-שון של מאמרו) שאותו "עם" שאליו מתכוון מר ק. אינו עמנו, וכדי לעצב ממש את פני ההגירה ("העליה", כדבריו) ההמונית עלינו לשחררה מהדפוסים העדתיים ולא לגבשם. ואם ילמד הנוער לכבד את חיי אבותיו שבאו מאי-רופה או לא, ואם יגנוז "גניזה" יהודית או לא, אין זה משנה עקרונות ולא-כלום; בין שיכבד הנוער ובין שלא יכבד את הווית הוריה, לעולם לא יזדהה אתה — ולא תועיל כאן כל גניזה, וביחס לשינויים רדיקליים בטכסים הדתיים — מי שרוצה בהם ינהג לפיהם, ומי שמואס בהם ימאס בהם מכל וכל. שאלה זו מקומה בתחומו האישי של האזרח ולא בחייו הצבוריים של העם. תנאי קודם לכל דיון הוא כאן ההכרה כי מדינתנו ותרבותה תהיינה חילוניות.

האם הוא סבל?

מספרים שכאשר נודע לפלוגי, ראש עיר גדולה במדינה ומחשובי סיעת הר-ציונים-הכלליים בכנסת, שהציעו לאיי-נשטין שיעמיד עצמו מועמד לנשיאות ישראל, רגז ואמר:

— מה פתאום איינשטיין? האם הוא סבל בכלל?

"אין מקום למדינה מוסלמית - עדתית בתוך הודו"

(שיחה עם פרופ' מ. דאס - מיוחד ל"אלף")

מצה רם ורחב של הוגה-דעות, הוא איש שב שער בן 69, אם כי חזות פניו רעננה ואומרת עוז כשל בן 50, לכל היותר. הוא פטריט ותיק בעל עבר סוער של איש לוחם לחרות ארצו. מאז 1934 ישב בארצות הברית כנמלט ממאסר הב-ריטיס; פקודת-המאסר הבריטית נגדו נשארה בתקפה אף בימי שלטון נהרו וממשלתו. השנה ביקר בהודו לראשונה מקץ תקופת גלות ממור שכת. "שקדתי להסביח לבני ארציי", הוא אומר, "שאין מקום לקיומה הנפרד של פקיסטאן. הודו חייבת להיות מאוחדת".

דעותיו של פרופ' דאס קרובות לאלו של מפ-לגת "הינדו מהסבחה", שנוסדה ב-1914 ע"י הר פנדיט מאלאויה ועוד מדינאים, שפרשו ממפלגת הקונגרס בגלל מתינותה של זו ובגלל פייסנותה היתרה כלפי המוסלמים. ש"הגיעה עד כדי נטיה להעדיף מוסלמים על חשבון הינדוסים". לפי הס-ברתו של איש-שיחנה, תנועת "הינדו מהסבחה" היא ארגון פוליטי של הינדוסים: אין הוא מטיף להפליה כנגד שאינם-הינדוסים, אבל על שורר תיו נמנים הינדוסים בלבד. הפרופ' דאס מזכיר כאן לשם השואה את "מפלגת המרכז" הקאתר לית בגרמניה לשעבר, לפני תקופת היטלר. קיר-בה ידועה במזג ובהלך-רוח היתה בין תנועה זו לצינדרא בוו, שבזמנו היה מעמודי מפלגת הר קונגרס ובלט בה אף יותר מנהרו, למשל, ולימים הקים את "הליגה השמאלית" בתוך מפלגת הר קונגרס הכל-הודית; ה"ליגה" דגלה במדיניות סוציאליט קונסטרקטיבית כלפי-פנים ונקטה עמדה מהפכנית ולוחמת יותר, נכונה יותר ל"אלימות", כנגד הכובש הבריטי. כאמור למעלה, ראה צ'י. בוז לבסוף צורך לנצל את המלחמה בין יפאן לבריטניה לשם קידום עצמאותה של הודו.

"אויבי הבריטים הם ידידנו", גרס; אולי היתה זו גרסה פשטנית במקצת. תרומתה העיקרית של תנועת "הינדו מהסבחה" למחשבה הלאומית ההודית היא לדברי פרופ' דאס, בתחום מדיניות-החוץ. התנועה מטיפה לאחדות מדינית של הודו כולה במסגרת פדרציה שתקיף גלילות בעלי אוטונומיה שלמה. הינ-דוסים כמוסלמים; ענייני-חוץ, בטחון, תחבורה ומסחר בינלאומי יהיו מסורים לשלטון המרכזי. פרופ' דאס, שכהודי גולה אינו נמנה רשמית על שום ארגון מדיני מתוך הודו גופה, הוא אולי חלוץ ההשקפה שאין בפלג-היבשת ההודי מקום להטיבה מדינית רבנית העומדת על יסוד דתי-עדתי בלתי-טריטוריאלי (וכאן, אגב, גם צד הר ענין שיש בכך להוגי המחשבה הלאומית העב-רית). מתוך כך הוא כיום מתנגדו החריף של נהרו, הסבור שעל פקיסטאן להוסיף ולהתקיים כמו שהיא. כל זמן שקיימות שתי המדינות הנפ-רדות, טוען פרופ' דאס בחרי-אף, אין סיכוי לחיזוקה של הודו מבחינה צבאית, מדינית וכל-כלית. "נהרו הוא קרבן גם לאשליותיו שלו גם למדיניות הבריטית": הודו חזקה תחול לגמרי את שארית מעמדה לפוליטי של בריטניה במזרח התיכון והרחוק, מעמד שהוא פועל-יצא מ-עמדתה והשפעתה בהודו.

פרופ' דאס לוחם בתוקף לאימוץ היחסים בין הודו למדינת-ישראל, דבר שנהרו מסתייג ממנו בגלל נטייתו להלך בנועם עם פקיסטאן ועם התנועה הפאן-מוסלמית. להשפעתו האישית של פרופ' דאס היה חלק רב בהכרתה של הודו ב-ישראל דה-פקטו. הוא לוחם להכרה מלאה מצד הודו ולטיפוח יחסי-תרבות הדוקים בין שתי המ-דינות.

לאחר הופעת "צבא השחרור ההודי" בזירת הקרבות, ונזכר גילויי האהדה ההמוניים לצינדרא בוו, שלחו הבריטים את "משלחת קריפס" הידועה, לשאת ולתת עם מנהיגי התנועה הלאומית על מעמד מדיני חדש להודו. עם השתפר המצב בחזית המזרח הרחוק חד-לו הבריטים מכל גילויי הפייסנות שלהם, ולא שבו "לדון" בדבר עצמאותה של הודו אלא לאחר תום המלחמה העולמית, משהוכח שהמוני הודו נוטים לעבור לפסים של התנגדות "אלימה", פעילה. כשהנכבש חדל מקבל עליו את עולו של הכובש שוב אין לכובש תקוה להתמיד בשלטונו לאורך-ימים.

לפני צאתם מהודו השכילו הבריטים, כידוע, לחולל את חלוקתה של הודו לשתי מדינות פדרטיביות: "האיחוד ההודי", שרוב אוכלוסי הינדוסים, ופקיס-טאן, שרוב יושביה מוסלמים. בטבע הדברים שתי המדינות חלשות הן ביחס, קצרות-אונים מהגיע ל-פיתוח כולל של משקן בכוח עצמן, מהשיג עצמאות כלכלית, מגבש כוח צבאי-מדיני בעל משקל. קיומן מונע את הודו מהיות למעצמה.

הפרופ' דאס, כהודי לאומני, אינו משלים עם חלו-תה של הודו, אינו מוכן לקבל את גזירת הפרדתם של "חלקי הודו הקרויים פקיסטאן", כלשונו, מגופה של הודו, מגוף האומה ההודית.

*

האיש קצר-הקומה, המוצק בגופו, פניו שחור מים ועיניו יוקדות וסנטרו נמרץ ועקשני ומצחו

הפרופסור טרקנדאט דאס הוא פרופסור באוניבר-סיטה של ניו-יורק ומרצה במכללת קולומביה. מק-צועותיו: מדעי המזרח, המורה במדיניות העולמית, יחסים בינלאומיים, הודו ותרבותה. באחרונה עשה זמירה בישראל, כאורה משרד החוץ הישראלי וה-אוניברסיטה העברית, והרצה בירושלים על "הודו במדיניות העולמית" ועל "דרום-מזרח אסיה".

שומעי הרצאותיו של פרופ' דאס נרעשו מעט מתוכן הדברים שהשמיע להם. שומעיו ו"פטרונו" המקומיים סבורים היו, מן הסתם, שישמעו כמה מליצות "צמ-הוניות" בלתי-מחייבות, דברים פושרים של הבנה בין האומות, או בשבח אי-האלימות ביחסים בין אומה לאומה, בין כובש לנכבש. משהו נוסח גנדי, דת, מיסר, פרישות מעניני העולם הזה וכו'.

כנגד זאת יצא הפרופ' דאס בהתקפה חריפה על המדיניות של הבריטים, ושל גנדי בעבר, ושל יורשי גנדי בהודו כיום. חזרו וחזור הטעים שעצמאותה של הודו לא באה לה בזכות "אי-שיתוף-הפעולה ללא-אלימות" אלא מכוח המסיבות האובייקטיביות של המ-דיניות העולמית מזה ומכוח מרידת הצבא האנגלו-הודי והצי האנגלו-הודי ב-1945, וכן מכוח עליית ה-אומנות הלוחמת לדרגה של גורם פעיל עם הקמת "צבא השחרור ההודי" ע"י סובחאס צ'נדרא בוז, הצבא שבתמיכת היפאנים חדר לשטחי הודו הב-ריטית ב-1942. סמוך לאחר נפילת סינגפור, מעוז הכוח הבריטי במזרח הרחוק ובאוקיינוס ההודי, וסמוך

פקיסטאן - ממלכת האסלאם

ממשלת פקיסטאן החליטה עקרונית להנהיג את הלשון הערבית כלשון רשמית נוספת בפקיסטאן. כדי להכשיר את הקרקע לכך, פנתה אל ארצות דוברות-ערבית בבקשה להשאיל לה מורים. מצרים שלחה 10 שייכים מאל-אזהר (האוניברסיטה הדתית של קאהיר), והורכבה ועדה של חכמי דת מוסלמים, הכוללת את מוחמד דראו, מזכיר אל-אזהר, אמין חוסייני, המופתי הירושלמי לשעבר, ואחרים, כדי לסייע לפקיסטאן, לאחר שהחליטה המועצה המחוקקת של מזרח-פקיסטאן להנהיג את הערבים כלשון רשמית של המדינה. גם סוריה שלחה לפקיסטאן שני מלומדים לתכלית זו.

*

מקראצי, בירת פקיסטאן, נמסר כי בעקבות השיחות בין וויר המודיעין והשידור, דר. קורשי, לחשובי חכמי-הדת המוסלמים בפקיסטאן יגדל במידה ניכרת השידור של חומר דתי בראדיו פקיסטאן. חכמים מוסלמים ירצו על נושאים מענין חיי הנביא מוחמד ודרשותיו, ויגדל מספר חכמי-הדת המזומנים לשדר. כן יקפיד ראדיו פקיסטאן שלא להשמיע פרקינגינה "לא כשרים", עקב מחאות נמרצות מצד מאזינים נרגזים. המפקח על השידורים נצטווה להגשים החלפות אלו בלי דיחוי.

*

בהצהרה על מדיניות-החוץ לפני שנה ויותר, מסר סגן שר-החוץ הפקיסטאני את ההודעה הבאה:

לא די שאנו אוהדים את ענינין של ארצות מוסלמיות בכל מקום שיש צורך באהדה מעין זו אלא שגם נסינו לקרב את הארצות המוסלמיות באיזו צורה של ידידות, אם לא ברית... במישורים או בעקפים תמכה הממשלה בכל הצעדים העשויים לקרב יותר את הארצות המוסלמיות זו לזו. בעצם הרי זה אחד מעיקרי-היסוד של מדיניותנו. אנו מייחסים לדבר זה חשיבות גדולה ביותר. חובה על הארצות המוסלמיות להתקרב יותר זו אל זו.

לאחר מכן הצהיר ראש-הממשלה, המנוח ליאקאט עלי ח'אן, כי "פקיסטאן נוצרה... כדי לשרת את העולם המוסלמי ואת האנושות ולהדגים עדימה נכוחים הם עקרונותיו של האסלאם".

האפשרויות של בקעת הפרת והחידקל

את כל רשות עמק-הירדן העצומה ממש כמו שנהר קולט נחל אל קרבו. זייט מציע לסכור את הנהר פרת במספניה, בסוריה. במנהרה ותעלה ישולחו המים שיוטו מאפיקם על פני המדבר בואכה דמשק. בדרכם יקלטו את שטפי נהרות הירדן, הליטאני והירמוך.

במספניה מנקז הנהר פרת פרשת-מים של 34,000 מילים מרובעים, שברומה הר אררט שבארמניה. בהיות מקורות כאלה לרשותה של ישראל, שוב לא תהיה צריכה לדאוג למים לעולם. את אוכלוסייתה תוכל להגדיל לא רק פי שנים אלא אף פי ארבעה.

שאר ארצות תפקנה טובת-הנאה לא-פחות. בהיות פרשת-מים יורדת במדרון משיא הר-אררט, שגבהו 5 ק"מ, הנקל יהיה להעמיד בשטחה של תורכיה סכרים לבלית שטפונות. שייצרו כמויות עצומות של כוח. הודות לפיתוח זה גם היו מאות מילים נוספים בנהר יפים לשייט. על ידי סכירת יובלים אפשר יהיה להוסיף את מימי החידקל על זרם-שפע זה, ובכך גם לסייע עוד למניעת-השטפונות ולשייט. מחירה של רשות-הפרת אין אף לאמדו, כל זמן שלא נעשה סקר-קווי-גובה ולא נערך מיפוי מדויק. תחילה יהיו נציגי כל המדינות הנוגעות בדבר — ישראל, הממלכה הירדנית, הלבנון, סוריה, עיראק ותורכיה — צריכים להוועד יחד אל שולחן עגול. והרי עד כה כמעט לא החלו הללו להעלות דבר זה בדעתן. תחת זאת חפצה כל ממשלה לכוון מפעל משלה ולהשיג מים רבים ככל האפשר, כדי שלא תקדימנה זולתה. הסורים, העיראקים והתורכים בווינגטון מנסים דבר זה שנים אל כל מי שאולי תהיה לו השפעה על חיזוק תביעותיהם. קודם שיתכן אפילו לערוך סקר באזור לשם רשות-מים-ופיתוח כוללת, שומה יהיה עליהם לקבל את ההחלטות של אנשים בעלי נסיון של שנים ביישוב ניגודים כאלה — אנשים היכולים להראות להם כמה מים יש, בכמה מים תוכל כל מדינה ומדינה להשתמש לתועלתה, איך אפשר לחלק בצדק את טובת-ההנאה בלי לפגוע בפיתוח כולל יעיל. רשויות-מים לאומיות באזור זה לא די שתהיינה ירודות-יעילות אלא שגם תגברנה את החיכוכים של היום תחת להפחיתם.

אחד מצדי התועלת של פיתוח בינלאומי, שאיננו אחרון במעלה, יהיה הכשרה לשיתוף-פעולה שתהיה כרוכה בו — הכשרה אשר ביום מן הימים אולי תסול את הדרך לפדראציה.

פריחה במזרח התיכון יהיה פירושה שוק מכניס-רווחים לארצות-הברית, כמו גם לאירופה. אבל המזרח התיכון, מלבד חשיבותו כשוק, מעמיד לפנינו כיום הזדמנות בעלת ממדים היסטוריים. הרי זה חבל חיוני לנו ולעולם — מבחינה צבאית, כלכלית וחברתית. במסגרת התכנית האמיצה החדשה (המכוון לתכנית של ארצות-הברית לעזרת-חוץ — המע), יכולים האמריקאים לעזור להקמת עוד בתי-חולים במזרח התיכון, להחליף עוד מורים ותלמידים, לשלוח עוד יועצים טכניים, משלחות רפואיות, ספרים. לאחר מכן אפשר יבואו השקעות, בתי חרושת — ושלום.

אם נתפוס בהזדמנות נוכל ליצור עתה את התנאים המוקדמים ליציבות במזרח-התיכון. וליציבות במזרח התיכון היא צעד גדול בדרך ליציבות בכל מקום בעולם.

בנות ופיתוח, בהכרח סופם למשך גורמי-חוץ בכוח שאין-לעמוד-בפניו.

דיינו אם נזכור שלגרמנים היו תכניות מפורטות מאד לניצולו, פיתוחו ויישובו של עמק-שני-הנהרות. רוסייה, על כל פנים רוסייה הצא-רית, לטשה עיניה אל בקעת-עדן זו מתוך כוונות ישבניות וכיבושיות. הודו חזקה יכולה להופיע ככוח המעניין בבקעה לשם פתרון בעיות עודף-האוכלוסים שלה. כובשיה הקד-מונים של הארץ, השומרים, נראה הדבר סוף-סוף שבאו לכאן מפלגה-היבשת ההודי. גם איטליה, בשוב אליה כוחה, תוכל אולי לגלות התענינות פעילה, ובמסיבות הנוכחיות עלינו לשים אל לב שאף אמריקה עשויה להציע פתרונים על פי דרכה וברוחה, ובמסגרת הר-אינטרסים שלה.

ואין צורך להאריך את הדיבור ולפרט מה צפוי למדינת-ישראל כאשר יציב גורם ישבני כובש מן החוץ כפי-רגלו בבקעה הברוכה של הפרת והחידקל...

בזה נביא דברים על "עיראק ובקעת הפרת והחידקל", מתוך הספר "התכנית האמיצה החדשה" מאת וילארד ר. אספיי; הספר הופיע בניו-יורק בהוצאת האחים הארפר, ועתה יצא גם במדורת-כיס. הנושא — תכנית "סעיף 4" — אינו אהוב עלינו במיוחד, אבל הדברים על אזורנו יש בהם ענין רב בשבילנו, עם כל המגמתיות האמריקאית שבהם.

עיראק ובקעת הפרת והחידקל

למגפות, באפס עזרה רפואית כלשהי... אבל האדמה הטובה נשארה בעיניה, מחכה. מאז 1939 ניתנו מים מסכר כות שעל החידקל ומסכר הנדיה על הפרת ל-20,000,000 דונם מתוך 80,000,000 דונם היפים להשקאה. מתכנים הקמת עוד 10 סכרים שהודות להם יותן לעבד עוד 1,500,000 דונם. כמו כן משפרת עיראק את כבישיה ומרחיבה את רשת מסילות-הברזל שלה עד שיווצר קשר רצוף בין איראן למזרח עד נמל טריפולי שלחוף סוריה במערב. אולם באדמת העדיית עדיין לא נגעו כמעט. לפני ארבעים שנה בדק מהנדס אנגלי, סיר ויליאם וילקוקס, את שרידיה של המערכת ההנדסית הנושנה ומסר שב-150,000,000 לי"ש יתכן לשקם 11,200,000 דונם מן האדמה הפוריה ביותר שבעולם.

האם ישמחו העיראקים לקראת מהגרים? — זוהי שאלה אחרת. "אין אנו חפצים במ"הגרים", אמר לא מכבר פקיד עיראקי גבוה, "אף לא ערבים מן החוץ — רוצים אנו, ללדת את האוכלוסיה שלנו".

אולם נראה הדבר שתכנית-פיתוח לעיראק היא הכרחית. כמעט אין ספק שבבוא העת יציעו האומות-המאוחדות והמערב איזון צורה של פיתוח השקאה-וחשמו, והמניעים לקבלתה יהיו עזים מאד. אחד המניעים הללו — חזון חידושה של אומה בה 30,000,000 במקום שעתה פחות מ-4,000,000 מוציאים מחיתם בדוחק — קשה יהיה לעמוד בפניה, עם התברר מלוא האפשרויות הגלומות בו.

עד כמה שידוע לי, הוצעה התכנית הכוללת והמשכנעת ביותר להחייאת האזור הזה ע"י לאזארוס וייט, מהנדס ניריורקי. תכנית וייט תקיף לא רק את עיראק כי אם גם את סוריה, הלבנון, עבר-הירדן ותורכיה. ובתוך כך תבלע

הלבאנט כולו, ארץ-הפרת כולה, הם בגדר חלל-ריק מבחינה ציוויליזציונית, ישובית, וב-מידה רבה מאד — מבחינה תרבותית. ואם נכון דבר זה לגבי חמש המדינות השונות שבחבל-ארץ זה, כל שכן נכון הוא לגבי מדינת עיראק. על שטחה — 450,000 קמ"ר בקירוב — יושבים כיום בין 3½ ל-4 מיליון אוכלוסים; רובם המכריע אביונים גמורים, שקועים בבערות ובזוהמה. מנווני-מחלות. באותו שטח עצמו התכלכלה, גם בימיקדם גם בעצם ימי-הביניים, אוכלוסיה של 30 מיליון, ברמה תרבותית גבוהה.

עצומות הן האפשרויות של בקעת-הפרת והחידקל, עורק-חייה של עיראק. בקעה זו יכולה לשוב ולהיות בית-גידול של ציוויליזציה גבוהה, מרחבת-התפתחות של אומה מחודשת.

האם זה מענין אותנו, פה בישראל? — ישאל השואל. — הכי אין לפנינו משימות של קימום ופיתוח בישראל פנימה, בנגב למשל? אמת ויציב, אבל מהיות מדינת-ישראל חלק אורגאני של ארץ-הפרת כולה, לטוב ולרע, לשבת ולחסד, הרי בעית "החלל הריק" של האזור, היא בעיה הנוגעת אלינו מאד.

אם כוחות מקומיים בני-יכולת לא יכוונו מחשבתם ומעשיהם למילוי של החלל, ימצאו גורמי חוץ — אומות זרות, אימפריאליזמים זרים — שינתו דעתם על כך. אצרות-הטבע העצומים, בצירוף עם האפשרויות הכבירות לישי-

...כאשר עמדתי על הריסות בבל בתוך ישימוך-מלחה", מספר וולטר לאודרמילק, "הרי היצור החי היחיד שראיתי היה זאב, שעשה דרכו אל מאורתו בתוך הריסות אחד משבעת פלאי של העולם העתיק, הגנים-התלויים של בבל-העיר, מקום שהיה ויסות-אוויר מקובל עוד לפני 2,600 שנה".

בבל הקדומה, אמו של עולם, דומה שמנין אוכלוסיה היה לערך 30,000,000 נפש. עיראק של ימינו, יורשתה, יש בה מעט יותר מעשירית המספר הזה. ירידת אחת הציוויליזציות הבולטות בתור בהיסטוריה מגדלות אל חולי דולות מס' פיקה חומר לאחד העיונים המופלאים ביותר בירידתה והתנוונותה של אומה. בבל לא כרעה תחתיה מפני הסחף, כמצרים; השקאה פשוטה תוכל להעניק לה כיום יובלים שופעים ככל שהיו לה חמש-מאות שנה לפני הנוצרי.

הדבר שאירע הוא, כנראה, דלדול-כוחות הדרגי, משנצטבר עפר-סחף בתעלות-ההשקאה חפרוהו עבדים הנוצאוהו, עד שקל היה יותר לכרות תעלות חדשות מלערס עפר על תלי אדמת-הסחף שנאצרו בתעלות הנושנות. מהעדר ידיעות הנדסיות, נטשו הבבלים תעלה אחר תעלה. בין בגדאד למוצול בלבד אפשר למנות תשעים-ושמונה תעלות שניטשו. מאמץ איך-קץ שכזה כבד היה מדי על גזע שנלאה. לאחר ששטפו המונגולים את הארץ לפני מאות-בשנים, לאחר שהחריבו את מפעלי-ההשקאה בתאוה שפוכה כדרך שטבחו נשים וטף, כבד מדי היה העמל הכרוך בתיקון הנוק. הניחו אפילו לסכרים שיתפוררו ויישחקו. גנים שבר הפכו מדבר, ובני-אדם שבו והיו חיות.

ב-1944 אמר העתון "צאות אל-אהאלי" (קול העם) בבגדאד על החיים בעיראק כדברים 90... למאה מכלל האוכלוסים חיים על דרגה תת-אנושית. נדונים הם לחי רעב והגם טרף

הנחות יסוד לבנין התרבות העברית

הרקע

במדינת ישראל יש אחוז מסוים של אנשים בני תרבות. יש צבור מסוים של "צרכני" תרבות. יש גרעין של "יצרני" תרבות.

יש עשרות רבות של בתי קולנוע בערים וב-עיירות. כחצי תריסר תיאטרונים, מלבד מספר ניכר של להקות דרמטיות — צבאיות ואזרחיות. 3 תחנות שידור משדרות רוב שעות היום והערב. כשני תריסרים עתונים יומיים, שאת תפוצתם הכוללת אומדים ברבע מיליון טפסים, לפחות. מאות כתבי עת למיניהם — מדיניים, בידוריים, ספרותיים, מקצועיים. תזמורת פילהרמונית מעולה, עשרות הוצאות ספרים, אשר בשנה ברובה הן מוציאות למעלה מאלף ספרים, מקור ותרגום. מוספים ספרותיים שבועיים ל-יומנים הגדולים. תערוכות אמנותיות תכופות במרכזים העירוניים, פעילות אמנותית ערה בנקודות חקלאיות. מאות ציירים ופסלים, סופרים ומבקרים, קומפוזיטורים ומשוררים, ועליהם נוספים מאות רבות של עסקני תרבות וקציני תרבות, פרשנים ומסבירים, מרצים נודדים ואס-טטיקנים חובבים, ועליהם נוספים רבנים וה"כמי תורה ובחורי ישיבות וסתם תלמידי חכמים אין מספר. וכל אלה מלבד אנשי מדע ומחקר למיניהם ולסוגיהם, רבבות מורים ומדריכים וגננות, ומלבד אלפי סטודנטים הלומדים מדעי רוח וטבע, הנדסה ומכונאות, משפטים ופדגוגיה וחקלאות, מוסיקה אמנות.

צא הוסף על כל הפעילות האינטנסיבית הזאת את מגין האלפים הלומדים בבתי ספר התיכוןיים והמקצועיים וב"ישיבות" ואת מאות האלפים הלומדים בבתי הספר היסודיים ורבבות הלומדים ברשת ענפה של שעורי ערב: ללשון העברית, ולחכמת המסחר והפקידות, וללשונות העולם, קורסים למתחילים ולמתקדמים ולמש-תלמים, בצבא ומחוץ לצבא.

ארץ מלאת ידעת כמים לים מכסים.
ארץ חמדה טובה.
ארץ תרבות טובה.

יש, כמובן, גם צד שני למטבע. אולי הוא מכריע במשקלו.

נכון, יש הרבה מוסדות של תרבות ויש הת-ענינות רבה, חלקה שטחית אבל חלקה גם פנה ורצינית, בתופעות תרבותיות. יש הרבה קרעי תרבות והרבה בדלי תרבות. אבל ספק הוא באיזו מידה ישנה צמיחה של תרבות שהיא אופיינית לארץ הזאת ולמציאותה, משותפת בצורה זו או אחרת לחלקו המכריע של הצבור. ספק גם באיזו מידה יש מוצע תרבותי מניח-את-הדעת.

במדינה הזאת יש, כידוע, חוק חינוך חובה. אבל באחרונה נמצאנו למדים שרבות רבות של ילדים מן ה"נהנים" ממנו נעדרים קבע ממוסדות החינוך שבהם הם לומדים, להלכה. המדובר בעיקר במעברות השונות וברכוזי

המהגרים. ידוע גם שבישובים של דוברי-ערבית רחוק החוק מהיות מבוצע בשלמות. וכן נודע שמתוך 25,000 מורים בבתי הספר היסודיים, למעלה מן המחצית הם בגדר מה שקוראים "מורים בלתי-מוסמכים": תכופות אנשים חסרי כל הכשרה פדגוגית, תכופות מאד אנשים חסרי כל השכלה בכלל. ועל רמת הידיעות הממוצעת המוקנית, בדרך כלל, לחניך בית הספר היסודי דומה שאין צורך להרחיב את הדבור.

ידועות גם העובדות על הקפו ורמתו של החנוך התיכון. בשנה האחרונה ניגשו לבחינות הבגרות של בתי הספר התיכוניים קצת יותר מ-1000 תלמיד, עמדו בהן קצת פחות מ-1000 — בערך 1/2000 מן האוכלוסיה. נמטר שבעיראק, למשל, היחס בין המספר השנתי של בוגרי בתי הספר התיכוניים לעומת כלל האוכ-לוסים גדול מזה פי 6, או פי 8. גם בנוגע ליתרון היחסי הגדול של בוגר בית-ספר תיכון במדינת-ישראל לגבי זה שבעיראק, למשל, יש מקום לספקות רציניים כיום. עובדה היא שהאוניברסיטה העברית, למשל, ראתה צורך להנהיג עוד לפני שנים אחדות לימודי-יסוד של-חובה לבאים לקנות בה תורה ודעת, וזאת משום שרובם המכריע של התלמידים חסרים כמה נתונים עיקריים הדרושים ללימוד הגבוה, נתונים שלהלכה חייב היה בית הספר התיכון להקנותם. אין זה סוד שרבים מגומרי בית הספר התיכון אינם מוכשרים להביע מחשבות בצורה תרבותית, בין בכתב בין בעל-פה, ורובם המכריע אין להם כל ידיעה של ממש באיזו לשון לועזית, גם דלה מאד הכשרתם למחשבה עצמית ולמאמץ אינטלקטואלי.

הבעיה

אם ענין לנו כאן בבנין שעדיין לא הוקם, שעדיין הונחו רק קצת מוסדותיו, יש לעיין ולבדוק לאיזה חלקים מן הצבור יש ענין בהקמתו, איזה חלקים בצבור באים בחשבון כמי שעתידיים לעסוק בהקמתו, איזה צבור, או צבורים, עתידיים או צריכים להיכלל בתחום הקרנתה של התרבות העברית; ומהן הנחות חובה לבנות, את בנינה.

הבעיה מורכבת מאד. אין להשיב עליה השובה פשטנית. קשה גם להגדיר מראש גור-מים שונים שכיום עדיין אין למשמש בדייים ואף על פי כן אפשר שתהיה להם השפעה ני-כרת בעיצוב הדמות והדפוסים של האומה ה-עברית, ושל תרבותה. תשובה שלמה מחייבת גם דיון מקיף במסיבות פוליטיות, כלכליות, דמוגרפיות — מהן הקיימות בפועל מהן ה-קיימות בכוח.

עם כל זאת הרי לפנינו כמה גורמים ראשו-נים-במעלה שאפשר להצביע עליהם למעשה. קיימות בעין כמה תופעות בעלות חשיבות עקרונית, שבהכרח יהיה משקלן מכריע בבנין החברה הלאומית — ותרבותה.

התחום הדתי

במסגרת היצירה התרבותית של "הישוב העברי" או "הישוב החדש", אם תרצו, יש להבדיל עד כמה לדעתנו שני תחומים עיקריים מבחינה תכנית, רוחנית: התחום הדתי — וה-תחום החילוני.

היצירה התרבותית הדתית היא, כמובן, בע-לת אופי יהודי מפורש, ומובן גם שהיא מצומ-צמת בשטחי עיסוקה. היא לא תרמה, למשל, מאומה לאמנות הפלסטית או המוסיקלית, ו-כמעט לא נתנה מאומה לספרות היפה. (הנסיון לכלול את ש. י. עגנון במסגרת היצירה התר-בותית הדתית אינו עומד בפני הבקורת. ה-פרובלמטיקה הפנימית של יצירת עגנון, שנע-שה אמנם יהודי "שומר-מצוות" היא חילונית בתכלית.) עיקר תרומתה הוא בגדר ההלכה היהודית, המחשבה הדתית, הפילוסופיה, ובמי-דה ידועה — בגדר המדעים ההומניסטיים. אנו עצמנו דלה מאד בקיאותנו בהשגיה של היצי-רה התרבותית הדתית בארץ הזאת. אבל עוב-דה מאלפת היא שהמשכיל העברי הטפסי ב-תוכנו אין לו כמעט שום מושג, ושום ענין, בהשגים אלה — ומצד שני לא יצויר כיום טפוס של משכיל עברי שאינו מעורה ביצירה

המכריעם, של דוברי-ערבית רחוק החוק מהיות מבוצע בשלמות. וכן נודע שמתוך 25,000 מורים בבתי הספר היסודיים, למעלה מן המחצית הם בגדר מה שקוראים "מורים בלתי-מוסמכים": תכופות אנשים חסרי כל הכשרה פדגוגית, תכופות מאד אנשים חסרי כל השכלה בכלל. ועל רמת הידיעות הממוצעת המוקנית, בדרך כלל, לחניך בית הספר היסודי דומה שאין צורך להרחיב את הדבור.

ידועות גם העובדות על הקפו ורמתו של החנוך התיכון. בשנה האחרונה ניגשו לבחינות הבגרות של בתי הספר התיכוניים קצת יותר מ-1000 תלמיד, עמדו בהן קצת פחות מ-1000

— בערך 1/2000 מן האוכלוסיה. נמטר שבעיראק, למשל, היחס בין המספר השנתי של בוגרי בתי הספר התיכוניים לעומת כלל האוכ-לוסים גדול מזה פי 6, או פי 8. גם בנוגע ליתרון היחסי הגדול של בוגר בית-ספר תיכון במדינת-ישראל לגבי זה שבעיראק, למשל, יש מקום לספקות רציניים כיום. עובדה היא שהאוניברסיטה העברית, למשל, ראתה צורך להנהיג עוד לפני שנים אחדות לימודי-יסוד של-חובה לבאים לקנות בה תורה ודעת, וזאת משום שרובם המכריע של התלמידים חסרים כמה נתונים עיקריים הדרושים ללימוד הגבוה, נתונים שלהלכה חייב היה בית הספר התיכון להקנותם. אין זה סוד שרבים מגומרי בית הספר התיכון אינם מוכשרים להביע מחשבות בצורה תרבותית, בין בכתב בין בעל-פה, ורובם המכריע אין להם כל ידיעה של ממש באיזו לשון לועזית, גם דלה מאד הכשרתם למחשבה עצמית ולמאמץ אינטלקטואלי.

נכון, יש במדינה כשני תריסרים עתונים יומם, שתפוצתם הכוללת עולה כנראה על רבע מיליון. אבל מחציתם הם עתונים בכמה וכמה שפות לוועיות משפות המהגרים, ולהם גם כמהחצית התפוצה. גם הפעילות התיאטרונית מתנהלת, בחלקה הניכר, בלשון היהודית או בלשונות אחרות, מלבד העברית.

סימנים עיקריים, מובהקים של תרבות הם גם חוש לסדר, חוש לצורה, חוש ליופי, יחסים שבין אדם לחברו, בין אדם לנופו ולסביבתו, בין אזרח למוסדותיו. כמעט לא ימצא אדם, בין תושב הארץ בין משקיף מבחוץ בא, שלא יודה כי בכל המובנים האלה הפרוץ מרובה על העומד במדינה הזאת. יתר על כן, במובנים אלה הפרוץ מרובה על מה שהיה בארץ הזאת קודם קום המדינה, קודם "קבוץ הגלויות".

מבחינה רוחנית כמעט אין לכלל הצבור במ-דינת-ישראל כל מכנה משותף מלבד יחס של ציניות ואי-אמון לשלטון ולמוסדותיו ולחוקיו ולמעשיו ולמנהיגיו, מרירות על תקנותיו, איבה עזה בין חלקים שונים של הצבור לבין עצמם — בין המפלגות השונות, בין היסודות האתניים השונים.

סימנה של תרבות אורגנית הוא גם אמונה באידיאלים המשותפים לכל הצבור הנושא ב-אותה תרבות, או לפחות לחלקו המרכזיים, המנהיגים של אותו צבור. סימן-הכר חשוב זה נעדר כמעט לגמרי במדינה הזאת. מעלה שני-כרת מרוחם של אידיאלים הרי אלה, על הרוב, אידיאלים המשותפים לחלקים מסוימים של הצבור, והם מכוונים בפירוש נגד החלקים האחר-ים, המכריעים, של הצבור. הציונות, שהיא

התרבותית החילונית שלנו. יכול איש-תרבות חילוני בתוכנו להתרשם התרשמות עמוקה מן הפילוסופיה הדתית של הרב א. י. קוק המנוח, למשל. יכול הוא שימצא תועלת ונחת-רוח במפעלי "כינוס" ובפרסומים מדעיים שונים שמקורם בחוגי היהדות הדתית בארץ (אף ש"תכופות דוגמאטיותם של אלה, ההכרחית כנר"א, מקלקלת את שורת המדע) — דרך-כלל לא יצויר שימצא סיפוק רוחני, או השראה רוחנית, במעגלות היצירה הדתית. גם משום שהיא מצומצמת, למעשה, בגדר האות המוד"פסת, גם משום שהזהדות אתה מחייבת, לא יתו דבר, שינוי גדול באורח-החיים, הע"תקה גמורה של תחומי ההתענינות והעיסוק התרבותי. האורח החילוני בתוכנו אינו רואה עצמו זקוק לתמורה זו. אין הוא רואה עצמו חייב בה — והרי זה ניסוח מתון מאד, אולי הרבה למעלה מן הראוי, של עמדת המשכיל החילוני בתוכנו לגבי תחום-התרבות היהודי הדתי.

התחום החילוני

התחום-התרבות החילוני בקרב הצבור העברי הוא, כאמור, מגוון וכולל הרבה יותר מן הדתי — אף כי רוחב-ההקף כרוך, במקרים ידועים, במיעוט העומק ו"הקלש" המתח"ה רוחני, חוגים רחבים והולכים מן הצ"בור היהודי-הדתי נזקקים יותר ויותר לגזרות שונות של תחום-התרבות העברי-החילוני. טמיעת היהודי המהגר, למשל, בכלל הצבור הישראלי פירושה, בפועל ממש, טמיעתו בצ"בור החילוני, בתחום-התרבות החילוני. עקב סיבות היסטוריות שאין צורך לפרטן נטבעת היצירה התרבותית בארץ הזאת במידה מכ"רעת בדמותו של הצבור החילוני, שהוא גם רובו המכריע של הצבור בכלל; והצבור ה"חילוני מגיב תגובה עוינת על נסיגנות החוגים הדתיים להשפיע על עיצוב ההווי שלו ודפוסי התרבות שלה, תגובה שהיא כבושה או אף אילמת, לכאורה, רק משום שיקולים פוליטיים מפלגתיים בלבד.

ועוד: היצירה התרבותית הדתית בארץ-ישראל אפשר יש בה סימני-ייחוד לוקאליים, אבל מעיקרה אין היא דבר האפייני לארץ הזאת ולהווי המתרקם בה. היא טיפוסית להווי ולספירה התרבותית היהודית-הדתית באשר היא שם, או באשר היתה שם. "פסק-הלכה" שענינו, למשל, בפריקת מטענה של ספינה ביום-השבת יש בו משהו "אקטואלי", "יש" ראלי, מנקודת-ההשקפה של ההלכה היהודית, אבל ההווייה הרוחנית-ההיסטורית ש"פסקי הל"כה" כאלה הם גילוייה הטיפוסיים היא הווייה דתית-עדתית, על-טריטוריאלי; בעיה "מק"ר מית-ממלכתית" זו או אחרת הנכללת בתחום עיסוקה אינה מוציאה אותה מגדר על-טריטוריאליות זו, מגדרה של הווייה בלתי-לאומית. גדולה מוז: אפילו עיסוקים "מקומיים" כאלה זרים הם במהותם לרוחו של הצ"בור החילוני הרחב, תלושים מבעיותיו המעש"יות והתרבותיות כאחת, והטיפויל בהן מעורר בו תגובות שונות — החל מביטול לגלגני או התעניינות פושרת וכלה בלעג ומרירות — שכולן תגובות של עומד-מן-הצד, תגובות של זרות.

נמצא, אפוא, שפלג היצירה התרבותית הד"תית בארץ הזאת אינו מסתעף במישרים מן הזרם העיקרי של היצירה התרבותית הלאר-מית, החילונית. עתים שוטף זה בהקבלת-מה לזה, עתים הם מתנגשים זה בזה, אבל מעיי-קרו של דבר הם בדולים ומפורשים זה מזה.

התרבות העברית — במידה שהיא קיימת ר"היה כיום הזה, כל-שכן במידה שמדובר בהצ"בת עמודיה לעתיד-לבוא — לא תצויר בלי תחום-התרבות החילוני, אבל היעלמותו של תחום-התרבות הדתי לא תגרע ממנה שום דבר חיוני, שום דבר עיקרי, שום דבר מהותי.

שתי ספרות

בתחום-התרבות החילוני בארץ אפשר להב"דיל עד כמה מבחינה היסטורית שתי תקופות, שתי ספרות-משנה. הגזרה האחת היא זו ש"עמדה בעיקר בסימן פעלם ותפיסתם של מהג"רים יהודים מתחום-המושב ה"קלאסי", הוא אירופה המזרחית; השניה היא זו שעומדת בעיקר בסימן פעלם ותפיסתם והווייתם של אנשים מבני הארץ וגידוליה — ושל מהגרים שמוצאם מסביבה יהודית "קלאסית" פחות, יהודים "מתבוללים" יותר, כלשוני-המושגים הציונית: על הרוב בני אירופה המרכזית, כרגיל, אין להבדיל תקופות אלו כדרך ש"מבדילים שכבות של עוגה. רישומם של החור"גים המטביעים חותמם על התקופה השניה, היא הנוכחית, ניכר היה במידה זו או אחרת גם בראשונה, ואילו ההשפעות שהיו טיפוסיות לתקופה הראשונה עודן פועלות פעולתן גם בתקופה הזאת, אם גם במידה פוחתת והולכת, ונוכח התנגדות עוברת והולכת. אפשר גם להבחין בפגישה רבת-ענין ורבת-מתח של שתי התקופות בתוך אישיות יוצרת אחת או תופעה תרבותית אחת.

מהגרים יהודים יוצאי מזרח-אירופה, אנ"שים חדורי תרבות יהודית ש"נתפקרו" מן הבחינה הדתית והכו שרשים מעט או הרבה בתרבות "הגויים", היו בעת-ובעונה-אחת בני-ה"ופליטיה של סביבתם היהודית וסביבתם "ה"גויית", הסלאבית. ציור אפיים הרוחני-הקבוצי הוא פרשה הקובעת ענין לעצמה, אלא שהיא חורגת ממסגרתם של עיונים אלה. לצרכנו די אפ"נזכיר עתה ששכבה זו היתה ה"עלית" החברתית והתרבותית המופרת בצבור העברי עד לא-מכבר, וגם כיום עודה נאבקת על מעמד-הבכורה-ההשררה שלה, מול הכוחות ה"חדשים ונגד מלעותתיו הטרופות של הכליון הביולוגי. שכבה זו היא שיצרה בארץ התח"לות ראשונות בתרבות (ספרות, התיאטרונים ה"ותיקים, העתונים הותיקים, "עונג-שבת" הוצ"אות ספרים וספריות); היא הקימה את רשת החינוך העממי והתיכון והסמינריוני, קבעה את תכנית לימודיו, ערכיו ותכנו הרוחני, עיצ"בה תכנית זו או אחרת גם את דמותה של האוניברסיטה האחת, שמתחילה ביצרה לה מעמד נבדל משל עצמה; חניחה את היסוד ל"חינוך האמנותי והמוסיקאלי, החלה בגישושים ראשונים בתחום האמנות הפלסטית והמוסיקה. האפייני ליצירה התרבותית של שכבה זו ותקופה זו — שאין להתעלם מכמה וכמה הש"גים בולטים שהשיגה — היה, קודם כל, מה שאפשר אולי לקרוא לו "אידיאלוגיות" מופרז, אגוצנטריות המוליכה על הרוב פשוט לקר"תנות, רצון עז לעיצוב המציאות של הארץ החדשה ולכיבושה, רצון שאין בצדו מידה מתאימה של נכונות לקבלת השפעה מן המצ"י אות הזאת עצמה — א"התאמה שהביאה תכופות לידי תלישות מן המציאות ואולת-יד ומתוך כך לידי חיטוט-יתר בבעיות ובמונחים של הוויית-המוצא וסביבת-המוצא, האחרת, ה"רה. הבנין התרבותי של תקופה זו היה, אפוא, מעוגן בתרבות היהודית-הסלאבית של מזרח אירופה, טבוע בחותם המזגי המנטאליות וה"פרובלמטיקה של התרבות ההיא, האחרת, הזרה.

היה זה בנין שנתן מידה רבה של סיפוק למקימיו ולבאי-שערו, במידה שהיו בני אותה שכבה עצמה, אבל הוא היה "מיוחד" והרמטי מכדי שיוכל להמציא אותה מידה של סיפוק ליסודות החדשים שקמו והופיעו, אם מבפנים אם מבחוץ. לא היה בו כדי להעמיד המשך רצוף מתוך עצמו, בני הארץ מזה, ומהגרים בעלי רקע "יהודי" פחות מזה, שוב לא יכלו למצוא להם מקום במסגרתו, "להיטמע" בו בשלמות, להמשיך בו, לקבל עליהם את טעמו, ערכיו, מושגיו והליכותיו.

השכבה השניה יסודתיה נראים אולי מנוג"דים ביותר ביניהם לעיני מסתכל בעל דעה קדומה. בעצם אין הדבר כך. הצרכים התרבו"תיים והתגובות התרבותיות של המשכיל בן הארץ דומים לאלה של מהגר אירופי "נור"מלי", שאיננו יוצא הגטו הפיזי או הרוחני של תחום המושב היהודי, הרבה יותר משהם דומים לאלה של יהודי "טפוס" יותר. במובן הנפשי והאינטלקטואלי, אם לא במובן המוסדי והפוליטי, אויבים הם ל"ציונות" שניהם, גם בן הארץ וחניכה גם המהגר מברלין ומפראג או מסביבה "מתבוללת" בבוקרשט ובדפשט. בצוות הם ממלאים תפקיד מרכזי, בין כנותנים בין כמקבלים, בפעילות המוסיקלית, האמנ"רית, הטכנולוגית, התיאטרונית. (כדוגמות אפייניות לשתיהם רב-משמעות זה נזכיר את התיאטרון הקאמרי, הפעילות האמנותית בקבר צים, פיתוח ריקודי-עם, "אפקים חדשים", הע"תון "הארץ" בגלגולו החדש, חוגי ארכיאול"ר גים-חובבים, ועוד.) משותפת להם בדרך כלל גישה ענינית, אובייקטיבית יותר, דוקטרינארית פחות — בעצם: תרבותית יותר — אל רית לפניהם; משותפת להם הורות הפנימית לתכנים יהודיים; כוח כן זה פטורים הם לגמ"רי, או פטורים כמעט, מן התסביכים היהודיים של ה"קודמים" — של דור אנשי ה"עליה" השניה, השלישית, הרביעית, יוצאי אירופה היהודית-הסלאבית. אמנם טיפוסים שונים הם זה מזה גם מנוגדים בהרבה מובנים, אבל בסופו של דבר דומה שהם עומדים על מישור אחד, נפגשים על מישור אחד.

הטיפוס "הקודם", הקשיש, בעל התיאוריות והאידיאולוגיות, דומה עליהם על שניהם שהוא חי על כוכב אחר. לא תמיד יעזו לאמר זאת, יש גם וישלמו לו מס-שפתים או יחניפו לו, מטעם "מעשי" זו או אחר — אבל בינם לבי"נם סבורים הם שהוא מין עובר-בטל לא-יוצלה, פעמים מצחיק ופעמים מרגיז (במידה שעודו אחוז במושכות ומסית מפעם לפעם את העגלה למדחפות). הם נדים ראש לפאתוס שלה, צוחקים להזון" שלה, שוטמים אותו ככל שעודו חותר להתבלט, ככל שהוא מוסיף למנוע מהם את עלייתם בסולם, ככל שעודו נאבק על בכורתו, על שררתו, בקצרה, בשבי"לם הוא "ירחמיאל" ותרבותו ירחמיאלית, קרתנית, בטלנית ותלושה.

כוח ברת-יהודי

אין אנו מבקשים כאן להסביר את התופ"עות האלו, לחתור אל שרשיהן ההיסטוריים. חשובות לנו העובדות, חשובה לנו משמעותן לגבי סיכויי ההתפתחות ועתיד ההתפתחות של התרבות העברית, של תרבותנו. ירחמיאל הקבוצי יצר תרבות, יצר נכסים תרבותיים, על פי דרכו, הוא דורו מצאו בהם סיפוק ופורקו, על פי דרכו היה הוא נושא של הרציפות היהודית הרוחנית-ההיסטורית. כיום הזה אולי צפויים לו ממשיכים-אפיגנ"רים, יש עדיין נסיגנות של המשך, — אם כ"ר

פרעליצא של חינוך ואינדוקטרינציה אם מתוך סתגלנות, — אבל במידה שהמשך זה מתגלה אין זה אלא המשך צורתו, פורמאלי. לתוך אין המשך. ירחמיאל כנושא ערכים ותרבות, ירחמיאל כיוצר הולך וכלה מן העולם באין יורש.

יכול אדם לדאוב על כך, אם ירצה. אך אי אפשר שלא יכיר בכך, אם אמנם יפקח עינים לראות.

הכו. העולה, הפובש ביצירה התרבותית המקומית הוא כוח אחר. הוא כוח „בלתי יהודי“. מבחינת הרציפות היהודית המהוללה הוא כוח „אנטייהודי“.

ציוני מושבע יכול לראות בכך פרדוקס. אבל כל הפוקח עינים לראות לא יוכל שלא להכיר בתהליך זה התפתחות טבעית.

ומבחינה זו צודקת בהחלט „מאה־שערים“: תרבות יהודית חילונית, בלתי־דתית, מביאה בהכרח לידי צמיחה תרבותית „גויית“. בארץ צות הפורה ההודית הדבר מתבטא במה שהם קוראים „התבוללות“. בארץ הזאת מתבטא הדבר בדבדב בצמיחת תרבות עברית לאומית, מנוערת ניהדות.

כך הוא מבחינה אובייקטיבית, גם אם מבחינה סובייקטיבית הוא חל למרות רצונם של נושאי התרבות „היהודית החילונית“, על אפם ועל חמתם; גם אם הנתונים ביצירה הן תרבותית החדשה, האחרת — החילונית — הלאומית־העברית — אינם שלמים עם מעשי הסתם בהפרכתם הסובייקטיבית.

עובדות יסוד

כל הרקע העובדתי הזה — של בידוד תחום התרבות הדתי במסגרת היצירה התרבותית בארץ, כליונו של ירחמיאל בתוך תחום התרבות החילוני, והופעת כוחות חדשים בתכלית מתוך בני־הארץ המהגרים מסביבה יהודית־מתבוללת — יש להוסיף עוד כמה עובדות, שהכרתן היא תנאי לשלמות תיאורו של הרקע ולהתווית ארחות לעתיד.

הפורה היהודית הולכת לקראת כליון, אם

לא במובן הפיזי הרי לפחות במובן הרוחני היהודי־הספציפי. הרבה עשתה עקירתו הטראגית של „לב“ היהדות העולמית — הישוב ה־יהודי הצפוף, עתיר־המסורת והערכים של מזרח־אירופה. הרבה עשו, ועושים, תהליכים היסטוריים איתנים שאין ליהדות שליטה עליהם: גיבוש המשטר הסובייטי בברית־המועצות, שאינו מניח מקום להוויה תרבותית יהודית נפרדת, והטימוע האינטנסיבי של קבוצים יהודים גדולים בכורי־ההיתוך של אומות חדשות, דוגמת האומה האמריקאית — טימוע שאפילו לא ימחה כליל את העצמות היהודית הריהו מדלדל אותה כמעט לגמרי מכוחות־יצירה בתחומה הספציפי שלה. תהליכים אלה אינם באים אלא להדגיש ולהמחיש את העובדה שאין להוויה היהודית־העדתית מקום במבנה העולם המודרני, עולם־האומות.

עובדות נוספות, פשוטות מאד אך חשובות מאד לצורך הגדרת הבעיות ופתרוןן:

- (1) תחומה הגיאוגרפי של היצירה התרבותית העברית הוא מבחינה גיאוגראפית, חלק מן המזרח־התיכון וחלק מעולם היס־התיכון;
- (2) תחומה הגיאוגרפי של התרבות העברית המתהווה הוא חלק מתחום התרבות של המזרח־העתיק הקלאסי, הוא כלול בתחומה של התרבות העברית הקלאסית;
- (3) הכרח־קיום הוא לתרבות העברית לשמש מרכז־הקרנה וכוח מושך ומבולל לצבורים ה־טרוגניים, חלקם ירודי־תרבות, בתחומה הגיאוגרפי — במידה רבה הדברים אמורים בצבר רים דוברי־עברית, תחילה בתוך מדינת־ישׂראל פנימה, בהמשך הזמן גם מחוץ לגבולותיה;
- (4) המשך ההגירה הוא, בחשבון ארוך, הכרח לאומה העברית, לעצמאותה המדינית והכלכלית ולביצור תרבותה;
- (5) בחשבון ארוך אין עתודות־ההגירה ה־יהודיות עשויות לספק את צרכיה של הארץ במהגרים, ויגבר הקצר. לקלוט ולטמע הגירה ממקורות לא־יהודיים.

מקסיקו: פיתוח הקיים והישוף הטמון

משימה עיקרית אחת היתה להקים מערכת־אדירים של חינוך עממי שהשליטה עליו לא בידי הכנסיה או ארגונים פרטיים, אלא בידי החנוך. משימה שניה היתה לעודד את הפעולה התרבותית שתושחת על ערכים שהם גידולי מקסיקו, לא שאולים מתרבויות היסטוריות או נכריות. בתי־ספר תחת כיפת השמים ניהלו כמין עבודה מיסיונרית, לא כדי לטעת דברי־חידוש מבחוץ אלא כדי לפתח את הקיים כבר. הלימוד כלל הכשרה באמנות ובאומניות בחינת עיסוק ממריץ ויוצר, כמו גם דעת קרוא וכתוב מקובל.

הו־תועפות הוציאו גם על מפעלים ארכיאולוגיים: חפירת הריסות קדומים וקימום הפירמידים והמונומנטים הגדולים של מקסיקו שלפני קולומבוס. דבר זה בשום פנים לא היה פירושו שיבה אל הקדמות או לידה חדשה של תרבות־הישוב האינדית. נהפוך הוא, פירושה היה פשוט גילוי חדש של המונומנטים שהקימה תרבות שחלפה ועברה, שאינם אלא אחד מיסודות כלל המסורת המורכבת של מקסיקו החדשה. חישוף מורשתה הקדומה של מקסיקו לא בא למעט את דמות ההשגים בניימינו כדי מעשי חיקוי סתם, אלא להפיח פעילות יוצרת גדולה יותר.

ל. א. שמקביר: אמנות מקסיקו החדשה

(מינאפוליס, 1939)

מכל אלה נובע שלאור־יימים עתידה הן תרבות העברית להיות שדה־התרוצצות ליסר דות הטרונגניים אד. מסתבר שחובה תהיה עליה להניח להם תחומים „אוטונומיים“, שב־הם ימצאו פורקן וגם יתרמו את תרומתם ל־מסכת הכוללת; אבל מדיניות תרבותית עב־רית חייבת תהיה לחתור להומוגניזציה עברית של היסודות התרבותיים השונים, להיתוכם ה־עברי. עצם גיוונם של יסודות אלה, עצם ה־שוני שלהם, הוא תנאי־מסייע להיתוך זה. כל מטען העשוי להפריע את היתוך היסודות ה־שונים לנתך אחד הוא גורם מכשיל הטעון דח־ייה ודחיקה, בסופו של דבר, גם אם מטעמי הוראת־שעה יש להתפשר אתו, בצורות שונות. מטען כזה הוא, בראש־ראשונה, כל מטען דתי־עדותי, המקים מחיצות שאינן פועל־יוצא מן ההתפתחות המקומית העצמאית, המעכב את הגיבוש התרבותי הלאומי־הטריטוריאלי.

שכבה מעצבת

בתוך תהליך היולי זה של היתוך ויצירה נודעת חשיבות היסטורית ממדרגה ראשונה לתפקיד של שכבה מעצבת, של „מיעוט יוצר“, המגלם את היצירה התרבותית העברית החי־לונית, המגלם יסוד של יציבות והדרכה בתוך המרקחה הגדולה. ירחמיאל הנוטה־למות לא היה כשר למלא תפקיד זה, גם כשעוד עמד במבחר ימיו. התפקיד מוטל על השכבה האחר־רת: בני הארץ וגידוליה, יחד עם היסודות התרבותיים בקרב המהגרים המביאים אתם מטענים תרבותיים „נייטרליים“, בלתי־דתיים, בלתי־עדותיים. זו השכבה שעליה ניטל לעצב, לשמש „מיעוט יוצר“. הצורה בה תעמוד ב־מבחן תקבע את פרצופה ואת תכנה של התרבות העברית. אולי גם את עצם קיומה וכשר־קיומה.

השכבה הזאת היא חילונית בתכלית, משהו רחב מהרבה תכנים המזיקים לתהליך הגבוש הלאומי־הטריטוריאלי של התרבות העברית. היא פתוחה לקלוט, ובמידה ידועה גם לעכל, השפעות מבית ומחוץ. אבל עדיין עיקר חיור בה בשלילה, במה שאין בה — ולא דווקא במה שיש בה. עדיין אך מגששת היא בדרכה, והרי זה בטבע הדברים.

דחיפות המשימות שלפניה דוחקת בה: „גד־לי“ אם עודה מגששת, עליה לגשש ביתר מרץ, להבהיר לעצמה יותר לאן עליה לחתור, לקראת מה. לראות נכוחה את המטרות שהמצי־אות מציבה לפניה.

התנאים להצלחתה של השכבה התרבותית החדשה חלקם תלויים בה וחלקם תנאים שהם חיצוניים, במידה רבה. התנאים התלויים בה הם:

הבקעת־דרד אל העבר הקלאסי והתרבות הקלאסית של הארץ, של הלשו, יניקה מסמלי־הם וערכיהם; העמקת הפרת הארץ, נופה ר־קורותיה, החי בה והצומח בה והיושב בה, על רקע הגיאוגראפיה וההיסטוריה של הסביבה; ערות מתמדת לגבי זרמי התרבות העולמיים הגדולים; טיפוח הכרת־השליחות בתוך השכ־בה החדשה וטיפוח בקרתי של כל גילוי כוח מקורי בתוכה; גיבוש ערכים אורחיים ואסת־טיים, שקידה על הכשרה אינטלקטואלית בלתי־פוסקת, בצמוד לתוכן הרעיוני של ה־תרבות העברית החדשה.

כדי שתוכל להוליך את היצירה התרבותית של הארץ, הכרח שיהיה בידה מצפן משלה. מצפן רעיוני.

וכאן, נוכח משימות אלו ותביעות אלו, נועד תפקיד חלוצי לנושאי האידיאולוגיה העברית.

ה ו ל ד ת ה א ר מ ה

קרבת משפחה והשתייכות לאומית

לידתה של אומה, בארץ הגירה, גם תחית אומה במולדתה, התהליכים הללו אין בהם שום יוצא מן הכלל בדברי ימיה של האנושות. מאת השנים האחרונה היתה עדה לגמר הולדתן של כמה וכמה אומות בארצות הגירה שמעבר לימים, בעולם החדש. גם לתחייתן של כמה וכמה אומות בעולם הישן. וקרבת המשפחה האישית אין היא אלא זהה כלל ועיקר עם ההמנות על אומה אחת.

דהוליריה, הלוחם האירי הנאמן, שמו ספרדי, ומשפחתו ספרדית היא לא פחות משהיא אירית, והדם הנוזל בעורקיו ספרדי הוא לא פחות משהוא אירי. האיש נולד על אדמת אמריקה, בן לאם אירית ולאב ספרדי. לולא נפרדו הוריו בשחר ילדותו, מסתבר שהיה גדל אמריקאי נאמן ממוצא אירי-ספרדי. אילו מתה אמו או עזבה את בעלה ואת בנה העולה, והאב היה שולח אותו אל מי מבני משפחתו אשר בספרד בהיותו בן שלש או מעין כך — היה דהוליריה גדל ספרדי נאמן, ובזמנו ודאי היה נמנה על הלוחמים, אם במחנהו של פונקו ואם במחנהו שכנגד.

העובדה, שדהוליריה האירי הגדול והנאמן אירי הוא, לא על פי אילן-המשפחה שלו נקבעה. האב הוא שעזב את אשתו ואת בנו העולה, ודהוליריה בן השלש שגדל אצל משפחת אמו, בארץ האירים, אירי הוא.

ג'ורג' החמישי, מלך אנגליה — אנגלי היה, ווילהלם השני, קיסר גרמניה, היה לכל הדעות גרמני; והשנים היו קרובים קרבה גדולה, קרבת משפחה: בני דוד, והיאנצ'רים, זה חילה הגדול של הקיסרות העות'מנית בשעתה, שהרבה והרבה ולדות תורכים שהורים העמידו — אלה היו מבני העמים הנוצריים השונים אשר בכלקנים, שחטפו בילדותם.

אצל רובם של בני האדם מבני האומות היציבות תואמת קרבת-המשפחה עם השייכות הלאומית, אבל המשפחה והאומה, הביאולוגיה והסוציולוגיה, שתי מהיות שונות הן ונבדלות זו מזו בהחלט. ורק יהודים מתקשים במיוחד לעמוד על השונות המהותית הזאת, באשר ביהדות, כבכל עדה, בת פורה, החסרה את מסגרתה של אומה על כל גדריה, נעשית תופעה זו של קרבת-משפחה, שהיא צדדית בהיותה של אומה, לסימן-היכר מקודש, יחיד כמעט, לעצמות היותה.

והעובדה, שבתקופה זו או אחרת של הגירה, רובו של צבור המהגרים בא, או עתיד לבוא, מקרב ארצות מסוימות ומעמדות מסוימים ושכבות מסוימות ועדות מסוימות, והם עתידים איפוא להיות אבות או סבים לאנשים בני אומה פלונית, — עובדה זו אין בה כלל ועיקר לעשות את אנשי הצבור הזה, העתיד להעמיד הרבה מהגרים, לבני האומה הזאת, שבניהם או נכדיהם וניניהם עשויים להיות לה בנים נאמנים.

בני אמריקה ואבותיהם

לפני מאה, מאה וחמשים שנה, מצו האמריקאים רק חלק קטן מאבותיהם של האמריקאים בדרךנו זה. חלק גדול מאבותיהם של האמריקאים של ימינו עדין יושבים היו באירופה, איש בארצו, ובנים היו לאומות אחרות ושונות. ואולם גם

לפני מאה ומאה וחמשים שנה כבר אפשר היה לצפות, גם צפא, להגירה גדולה מארצות אירופה השונות. גם אפשר היה לצפות מאלו ארצות יבואו רובם של המהגרים, גם לחשב מאלו שכבות בתוך הארצות הללו יבואו המהגרים הללו, שבניהם או נכדיהם עתידים להיות אמריקאים נאמנים ושלמים. אבל הצפיה הזאת והחישובים הללו לא היה בהם כדי לעשותם אמריקאים ולראותם כאמריקאים את הצבורים הללו שעתידיים היו להוליד אמריקאים טובים ושלמים.

אפילו על דעתם של ציונים לא יעלה כדבר הזה. ורק לגבינו, לגבי העברים, אין הציונים יכולים להשלים עם העובדה הברורה הזאת, המהגרים הללו מסרבים לראות את עצמם כמו שהם, כמהגרים, והם ממאנים להשלים עם גורלם של מהגרים. רק היהדות איננה יכולה לעכל את הדבר הזה לגבי מהגריה. כי אין, ולא יכול להיות, צרפתי-גרמני ולא גרמני-צרפתי: במדה שצאצאו של גרמני נתבולל בצרפת חדל האיש מהיות צרפתי. אבל יכול להיות, גם יש ויש, יהודי-צרפתי ויהודי-אנגלי ויהודי-אמריקאי. כי אין אדם יכול להימנות על שתי אומות כאחת. ההשתייכות אל האומה האחת מוציאה את ההשתייכות אל האומה השניה. אבל בן עדה זו או אחרת יכול להמנות על אומה מן האומות (במדה שאומה זו סובלת את השתייכותו אליה, ואת השתייכותו זו האחרת, העדתית; וכל זמן שהיא סובלת את אלו). מצדו, מצד ההשתייכות על העדה, אין סתירה להדבקות באומה מן האומות שבה נדבק ושאליה הוא רואה עצמו שייך כדת וכדין וכדרך הטבע.

בן מהגרים אינו נטמע — הוא נאמן למולדת שלו

יחיד מהגר יכול להימצא נטמע באומה מן האומות לאחר שנשתכחה מלבו, אם גם אולי לא מידיעתו, כל הרגשת שייכות וקשר לאומי אל ארץ מוצאו ואל עמו. אבל בדרך כלל לאחר שעמד אדם על דעתו שוב לא יישכח מלבו עברו האיש וכל הכרוך בו, על הרגשת העבר הקבוצי של ימי נעוריו, ה"נטמעים" באמת יכולים להיות רק צאצאיו, אם בנים ואם נכדים, שחיות ילדותם של ההורים רחוקים מלבם ומתרחקים והולכים, שעברם האיש הוא במולדתם, והעבר של המולדת, ושל המולדת בלבד, הוא העבר הקבוצי שלהם. בעצם, הדור הזה, השני למהגרים, רק מבחינת אילן המשפחה, רק מבחינת הרגשת-העבר של ההורים, בגדר נטמע הוא.

למעשה, בהרגשת עצמו, אין הוא בגדר נטמע כלל. הוא נולד במולדתו, ועל כל פנים גדל בה משחר ילדותו. היא לו מולדת ממש ובפועל. אילן המשפחה יש בו לכל היותר להפריע מעט, במקום שההורים מבקשים להטיל את עברם האיש שלם על הבנים ביד חזקה, במקום שההורים מתכוונים להפריע, — אבל אין בו כדי לשנות את העובדה הזאת, שאין מולדתם מולדת בניהם ואין מולדת בניהם מולדתם. שהעבר הקבוצי של ארץ ההגירה החדשה להם, להורים, זה העבר הקבוצי העצמי של בניהם, איננו העבר הקבוצי שלהם, של ההורים. כי אין אדם יכול להיות בן למולדת ולהימנות על אומה בלא שיהיה חלקו, מלא בהרגשת עברו.

ובאשר אין אומה בלי הרגשה זו של העבר, ובלי הרגשה בלבו של היחיד מבניה, כל מולדתו ואומתו עומדות הן וקיימות מאז ומעולם, עד כמה שזכרון-הלב יכול להגיע — לכן עבריים כמה דורות עד הולדתה של אומה בארץ חדשה, ארץ הגירה.

וזכרון הלב אין זה דבר שבלימוד ולא דבר שבידיעה בלבד. בני כל האומות החזקות אשר בעולם החדש יודעים כי היה ישוב אחר בארצותיהם בשעתו, גם מבני גזע אחר. גם יודעים הם שאבותיהם, ראשוני המהגרים, באו בתאריך מסוים, ולא רחוק כל כך מבחינה היסטורית, ומאמצות מסוימות, גם ידועות כל צרכן. אבל כל אלה אין בהם כדי להפריע להרגשה של "מאז ומעולם" מבחינה היסטורית. כי לגבי זכרון-הלב של בני האומות הללו, החדשות, הרי כל אלה הם בגדר פרהיסטוריה בלבד, בגדר אגדות-בראשית בלבד. לעתים רחוקות זוכה אדם לראות את נענו, גם סבו של האב, כמעט בלי יוצא מן הכלל, רחוק הוא מלבו של אדם וור לו כל צרכו, שנים שלוש דורות ריחוק מספיק הם לגבי זכרון-הלב של אדם, ומאז ומעולם, דור שלישי למהגרים בארץ חדשה כבר יש בו כדי לגבש הויה של אומה חדשה.

ומכיון שקיים ונתגבש דור כזה, ולאחר שקם דור כזה, ואחרי שהרגשת עבר קבוצית שלמה נמצאת בארץ זו, כבר יכולים בניהם של מהגרים חדשים, נוספים, להיטמע בה במישרים, להזדהות עם עברה הקבוצית, עם העבר של הארץ הזאת שחדשה היא לתוריהם, — ארץ הגירה, — ואשר להם ולנפשם היא מולדת. גם קשה להם לבניהם של המהגרים החדשים. שלא להיטמע בארץ הזאת שלא להיות בנים למולדתם.

הגיונות היסטוריים

צא וראה: כיון שהדת שלנו גלתה עלינו את האמת ואת דרך האמת והישועה, הריהי מולזת עלינו את כבודו של העולם הזה. ואילו עובדי האלילים נתנו כבוד ויקר לעולם הזה ובו ראו את הטובה העליונה המונחת לו לאדם. לפיכך גילו במעשיהם יתר עזות ותקיפות. — בלי המון רב לעולם לא יעלה בידו להעלות את העיר למעלה תקיפות וגדולה. דבר זה ניתן להיעשות בשני דרכים: באהבה או בכפייה. באהבה כיצד? כשפותחים לפני הנכרים את שערי העיר לרווחה, ומקנים להם בטחון שיהיו שרויים בשלוה... בכפייה כיצד? כשאתה מחריב את הערים השכנות ומגלה את חושביהן אל העיר שלך.

(מקיאבלי: עיונים)

נהגת המונות

(ספור)

גלהבו ביותר למסע בחשכה אל שממת החולות. אך מה לעשות? אין להפקיר עמית הנתון בצרה. שמור לו וישמור לך. מחר — שמא יהיו זקוקים לעזרתו. אין גם להשאירו בדד במקום שהוא הנתון בחזקת סכנה.

כלו בחפזה את שארית סעודתם ובלתי-חמדה עלו אל המכונות. אך כמעט החלו שוטפים-רוהטים ברחובות העיר, גזה-חלפה מועקתם. נעימה היתה הנסיעה במכונות פתוחה בערב קיץ חמים. ובעברים ברחובות הקריה המוארים, השוקקים קהל רב — שוב רבתה גאותם על כרובי-הפלד המטרטר שלהם. הבכור, אשר ישב אל ההגה, דעתו היתה זוחחה עליו ויפום לו בגילי זמר עליו. הוא החיש את נסיעת המכונות ועד-מהרה הגיעו אל פרוור העיר, מקום שם מצטלב הכביש במסילת-ברזל.

מחסום לא היה במקום ההוא באותם הימים; הלילה היה ליל חושך ואפלה. הבכור לא השגיח בגוש השחור הקרב משמאל במהירות עצומה, וטרטור המנוע הישן החריש את שקשוק הגלגלים על הפסים.

כמעט דרכו גלגלי המכונות הקדומניים על המסילה והבטה אדירה הוטחה במכונות. היא טולטלה הרחק הלאה, התרסקה ונמעכה, וחמשת נוסעיה הועפו לכל עבר.

ליל שימורים היה אותו לילה בשכונה. שעות על שעות המתינו לשוב התקוע והמחלצים. וכיון שבוששו לחזור, נחלצו הגברים ברכב וברגל לבקש אחריהם, והנשים, יד על לחי, נקהלו בחבורות-חבורות בכרך השכונה והן דאגות-הרדות ונאנחות מרה.

רק לפנות-בוקר הגיעה השמועה הרעה על האסון שאירע — ותמלא השכונה תאניה ואניה.

חלפו ימים מספר ונראה כי אין האסון כה גדול, כפי שחששו בראשונה. למולם הוטלו הנוסעים אל גבעת חול. האב נפטר בשבר בזרועו. לצעיר נשברו צלעות מספר. השני יצא בכמה חבטות יבשות. עוזרו של הנהג התקוע קפץ מן המכונות בעוד מועד ואך נשרט פה ושם. רק מצבו של הבכור, אשר ישב אל ההגה, היה חמור יותר. הוא נפגע בעמוד השדרה ולפי שעה אי-אפשר היה לדעת מה מצבו.

עברו שבועות מספר. אחר-אחד יצאו הפצועים מבית החולים, נסעו להבראה ומעט-מעט החלימו. מדמי הפיצויים ודמי הביטוח רכשו להם מכונות חדשה, טובה מן הראשונה; גם הבן הצעיר לימד ידיו לנהוג בהגה. הם שכרו להם עוזר נוסף והעבודה חודשה כקדם — בשתי משמרות.

רק הבכור, שהיה כבר נשוי ואב לתינוק, רק הוא עוד נשאר בבית-החולים. אמנם פצעיו נרפאו, אך רגליו מאנו להישמע לו. הרופאים הביטחו כי במשך הזמן ישוב לאיתנו, אך משחלפו שבועות רבים והטבה לא באה החלו תובעים כי ישיבּוהו הביתה.

שבועות יורהים הלפו. אל כל טובי הרופאים כבר טלטלו את החולה אף מומחה מחוץ-לארץ כבר בדקו, אך רגליו מאנו לשוב לאיתנו. מעט-מעט החלו החולה ובני משפחתו משלימים עם הרעיון כי נשאר הוא נכה, בעל-מום, אדם אשר רגליו לא יובילוהו, והוא צמוד אל מקומו ולא יצלה לעבודה.

כל זאת זכר עתה הנוסע. אך הוא עזב את חיפה, בשכבר הימים נדד למדינות הים, בשוּבו לארץ נשתקע בתל-אביב, והנהג הנכה, שכנו לשעבר, נשכה מלבו וגורלו לא נודע לו.

— האם אינך אשתו של פלוני הנהג, אשר מכונותיו התנגשה ברכבת והוא נשאר נכה-רגלים?
היא הרימת עיניה אל הראי להרף-עין ותקעה בו מבט חד. כנראה הכירה אף היא בנוסע שלה את אותו נער בן השכנים שכבר. פניה הועמו.

— כן — ענתה קצרות.

— ומה שלומו?
— לא יודעת! — התיוה לעומתו.

„מה פירוש, לא יודעת“, עמדה שאלה בקצה לשונו של הנוסע, אך בטרם המלטה מפתחי פיהו השכיל לבלמה, לעזאזל פגישות אלו עם מכרים נושנים שלא ראייתם זה שנים, תמיד עלול אתה לשאול לשלומם של הולכי-לעולמם, של יוצאי-מדעתם, של גרושים או גרושות ושאר פגעים, ואחר אינך יודע היכן תסתיר פניך.

הנוסע ניבט בה בעינים חדלות מבע ככל האפשר ולא הוסיף דבר. הוא לכסנה עינה אל תוך הראי ושוב תקעה מבט חד בבבואת פרצופו, לחצה על דושת הדלק, החישה את מהירות הנסיעה וידיה מטות את ההגה ימין ושמאל מעשה-להטים בין טורי מכונות השוטפים בשני הכוונים, והמונית מפתלת דרכה ביניהן כנחש.

מונית יש, סוף-סוף, אך הנהג איהו? הנוסע צופר בצופר, מבית-קפה סמוך מגיחה אשה.

— לאן, אדוני?
— העירה, לרחוב המלכים.

היא פותחת את הדלת והנוסע נכנס אל המושב האחורי, היא סוגרת את הדלת, יושבת אל ההגה ומסיעה את המכונות ביד אמונה וקלילה. המכונות דוהרות בטוחות והיא מסבה לה דרך-נחות ומשעינה שמאלה אל אדן החלון.

אין זה חזון נפרץ — אשה נהגת מונית, והנוסע זו אל ימין מושבו כדי ללכסן מבטו — להציץ ולחטוף משהו מצדודית פרצופה.

זהו אשה בראשית העשור החמישי לחייה. אין היא צעירה אך גם זקנה איננה. מבנה גוף איתן, אך נשיי למדי, ידיה מגוידות ופניה חרושים קמטי-מה, אך עיניה לוהטות ואומרות מרץ.

הוא מתבונן בה יפה-יפה. עקבות יפי עלומיה ניכרים בה והוא מתאמץ לשוותה נגד עיניו ללא הגידים והקמטים. אי-ישם בקפלי הזכרון נעורה דמות עמומה. היכן ראה אשה זו? כלומר, לא זו ממש, ההיא היתה ענוגה ופורחת, אך בכל זאת היא-היא: היכן הכירה?

והנה נחה עינו על שלט קטן מאחורי מסעד מושבה; כן דורש החוק, לקבוע שלט המודיע את שם הנהג במקום בולט לעיני הנהג. השם מוכר אף הוא. מיהו שנשא שם זה אז, בימים ההם? יש להיזכר, והוא מנער היטב את דלי הזכרון החבוי אי-ישם בנככי ימים עברו, מנערו ומפשפש בו והתמונות מבהירות והולכות. אכן, אין זאת כי זוהי, היא ולא אחרת.

***

הדבר היה לפני שנים, וכעתה כן אז המתה חיפה מהמולת בנייה. על כל צעד ושעל הוקם בנין, אך לא כבנייה היום — הבניה אז, בימים ההם טרם יהיו מערבלים בארץ, את הבטון ערבבו באתים. מנועיי-מנוף טרם יהיו, ואת הלבנים העלו מעלה ככדורי-משחק. הפועלים ניצבו על הפיגומים והעירו את הלבנים בהדרגה מעלה מעלה, גם אז הובילו חמרי בנין מחוץ לעיר, וזיפויף משפת-הים והצץ מן המחצבות שבפרוורים. אך מכונות מתהפכות מעשה-להטים טרם תהיינה בימים ההם, את הזיפויף הובילו אורחות גמלים משרכות דרכן אט לקול דנדון זוגיהן, וההצץ הובל על גבי עגלות-פרדים חורקות ומתנודדות.

אך החלל היה מלא שירת הבונים ורננת הגמלים והעגלונים. רוח אחרת היתה אז.

אחר הופיעו מכונות-המשא הראשונות, אמנם דלות ועלובות היו המכונות של אז לעומת מכונות ימינו, ארגון לא התהפך מאליו ולא הריק מעצמנו את תוכנו כארגוני הכשפים שלנו. בדי-עמל, באת ובטוריה, היו הנהג ועוזרו מריקים את המכונות בטרור וזיעת-אפיים. אך המכונות דהרר-טרטור ברחובות העיר, הריקו כמויות חומר רבות בבת-אחת חיש מהר, קצב הבנין גבר ויעצם ונדבכּי הבנינים התרוממו מעלה מעלה. הדר, אחוזה, הרצליה ובת-גלים רחבו והתנשאו על.

ובין חלוצי הנהגים וראשוני בעלי-המכונות היו אף הם, הארבעה: האב ושלוש בניו. פרוטה אל פרוטה קבצו על יד, מכרו את גמליהם, את עגלתם ואת פרדתם הגרומה, ורכשו להם מכונות נושנה, שקגוה במכירה פומבית מאת הצבא הבריטי. הם תיקנוה, סכוה ומשוחה בששר; שני הבנים הגדולים לימדו ידיהם לנהוג בה, האב וצעיר הבנים שימשו עוזרים. הם נחלקו לשתי משמרות: מהשכמת הבוקר ועד עת הצהרים — יצאו לעבודה האב והבן השני, ומצהרים ועד ליל — הבכור והצעיר.

מהרבה היתה גאותם בשובם אל השכונה לאחר עבודת יומם, והמכונות המטרטרת בקול-יקולות מעלה תמרות אבק ברחובה חסר הכביש של השכונה. ואלה מבטי קנאה היו שולחות בהן נשי החמרים, הגמלים והעגלונים תושבי השכונה.

והנה בא האסון. ערב אחד, לאחר שוב „המשמרת השנייה“ מעבודת יומם, שעה שכל אנשי הבית היו מסובים אל שולחן-הערבית, הופיע בפתח עוזרו של אחד מחבריהם הנהגים, אחד מאותם חלוצי הנהגת כמוהם הם: בא כל עוד נפשו בו, מתנשם כסטר, ובמאמץ רב עלה בפיו להודיע כי מכונתם שקעה בחול, שם על חוף המפרץ. שקועה היא עד צירה, לא להתקדם ולא להיסוג. אי אפשר להפקיר את המכונות כל הלילה במקום השמם הזה. הנהג נשאר ליד מכונותיו לשמור עליה והוא, העוזר, רץ להחיש עזרה. יגעים היו ורצועים מעמל היום. לא היו אמונים עוד בנהיגת ליל, לא

המעשה הברי

(מעמד 2)

ההצעה לפתרון קונסטרוקטיבי של בעיית הפליטים במסגרת האחדות הטריטוריאלית של מערב הירדן תחת שלטון ישראלי, ולהציע לרבות-עמון את המרת התמיכה הבריטית בתמיכה ישראלית. החזרת המצב לקדמותו, כלפני ההכרה הבריטית החד-צדדית והמלאכותית בייצוב קריעתו של מזרח הירדן מעל מערב.

נוכח גילויי האיבה מצד שליטי מצרים חייבת מדינת ישראל להעלות את התביעה הטריטוריאליאלית להחזרתה של רצועת עזה, ועם זאת לבוא בהצעת שיתוף-פעולה בדחיקת רגלי בריטניה מן המזרח התיכון.

נוכח ביסוסו של השלטון הצבאי הערבי התוקפני בסוריה שומה על מדינת ישראל לשקוד על חיזוק יחסיה עם יסודות אתניים נפרדים בסוריה, במיוחד עם הדרוזים והצ'רקסים.

רק מדיניות עברית עצמאית, בעלת יוזמה, רק מדיניות מבוססת על המעש העברי, רק היא יהיה בה כדי להרחיק את סכנת הסיכוב השני, לשפר את סיכויינו לעמוד בו, להשפיע על התמורות הבאות במדינות השכנות, לסייע לשידור מערכות, לגבש אחר בחבל הארץ הזה —

לרפות את עניבת החנק ולערער את החומה הסוגרת עלינו סביב —

לייצב את בטחונה ואת משקה של מדינת ישראל, לבסס את עתידה —

ולהבטיח לה בעלי-ברית, רחוקים גם קרובים. כפי שהיה בימי מלחמת הווסדה.

מ. ע. אלפי

דש. והנה, על הרקע של הענקות ושלומים, על הרקע של מתיחות מחריפה והולכת ביחסים עם הגוש המזרחי, היא מפגינה גילויים „נועזים“ מאד של „עמידה-בשער“ במערכת ההשמצה ההדדית בין ירושלים לפראג, וכולנו יודעים עתה מה היתה ה„קריה“ רוצה לראות בבית-הלבן — אבל אין אתנו יודע מה היתה רוצה לראות בבגדאד ובדמשק, בחברון ובעזה, וב-ביירות.

על המתרחש כאן. אין ממשלת ישראל מוסרת שום „גילויי דעת“, וכנראה, פשוט משום שלגבי המתחולל כאן אין לה שום דעה.

אבל חוסר היוזמה מסייע להחיש את הסיכוב השני, מסייע להחמיר את המסיכות שבהן נוצרך לעמוד בו; הוא מבטל את שארית ערכנו כגורם מדיני וצבאי, בכוח, במזרח התיכון.

*

על רקע התסיסה בלבנון שומה על מדינת ישראל להציע ללבנון בגלוי שלום נפרד, הצעה לבריית-מכס ולפדרציה מדינית ישראלית לבנונית.

על רקע המבוכה במחלוקת „הירדן“ שומה על מדינת ישראל לדרוש את הפסקת המימון הבריטי ללגיון הערבי, לתמוך בפועל ביסודות הבלדניים מקרב ה„פלשתניאים“, להעלות את

עתה קמה דיקטטורה צבאית גם בעיראק. לגופו של ענין אין זה חשוב הרבה אם באה לחזק את נוריי סעיד וחבורתו או להפוך את של-טונם. הקובע כאן מבחינתנו הוא שגם שם מתבסס השלטון בגלוי על השכבה הצבאית, על הכוח המזוין.

בלבנון היתה לא מכבר דיקטטורה צבאית משך ימים ספורים. „העם“ דרש את חילוף המשר, והמשר „הוחלף“. אבל למעשה לא נשתנה ולא כלום, והיסודות האופוזיציוניים, המגוונים מאד, נשארו בלתי-מרוצים מאד. עתה מתנבאים להפיכה נוספת הקרובה להתחולל בלבנון. דומה שיש יסוד לבואות אלו, מכל מקום, בתוך הנוף הכללי של משטרי רודנות צבאיים סביב יהיה גם על הלבנון להסתגל.

המזרח התיכון סביבנו הופך חבל של משטרים ערביים טוטליטאריים-צבאיים, בזאת מתהדקת עניבת-החנק על צווארה של מדינת-ישראל, גוברת הסכנה לבטחונה החיצוני ולאופי משטרה הפנימי, מתקרבת — ומחמירה — סכנת הסיכוב השני.

אבל מדיניות-החוץ הישראלית אינה מבקשת כאן אלא להסתגל למסיבות הקימות, מתוך התאמה לכוונותיה של וושינגטון, מתוך מאמץ להבטיח את חסדו של הנשיא הרפובליקאי הח-

פתאום נפתחו פתחי פיה, האטה את הנסיעה ופצחה בוידוי ארוך ומנומק:

— אתה מבין, הייתי בת עשרים ושלוש... רק שנה וחצי ראיתי חיים, ובתוכה הריתי, ילדתי, והנה קרה האסון. אביו ואחיו יצאו מבית-החולים אחר זמן קצר, ואותו החזירו הביתה באלונקה... ואז התחיל גיהנום אחד ארוך. טפלתי בו במסירות כמו כלבה. טפלתי בילד, דאגתי לבית, זמן רב רצנו אל כל הרופאים שבארץ. הכסף של הביטוח לא הספיק כלום, נכנסנו בחובות עד הנה — בסוף התברר ששום דבר לא יועיל, הוא לא יקום. בהתחלה היו אבא והאחים נותנים כמה לירות, אחר-כך התחילו לעשות קונצים, בסוף לא רצו לשמוע כלום. התחלתי לעבוד בכל מיני עבודות נבזיות כדי להחזיק איך-שהוא את הבית. בערב הייתי באה הרוגה, והייתי צריכה לבשל, לסדר את הבית, לטפל בילד והכל. אתה יכול לתאר לך, הוא שכב כל היום לבד והיה נרגז ועצבני והיה משגע אותי בעצבנות שלו.

כך עברו שנים שנים. לאט לאט אספתי קצת כסף, השגתי הלוואות פה ושם, הצלחתי לקבץ עוד משהו מחברת הביטוח וקניתי לי מונית. לא זאת היפה שאתה נוסע בה עכשיו. איזו פרדה זקנה ומחורבנת. אבל החלטתי לעבוד והרווחתי יפה. רק שבבית היה לי גיהנום ממש. לא יכולתי עוד לסבול. התחלתי מתלבשת קצת ויצאתי לפעמים בערבים. הוא נדהם ושאל לאן הלכתי. קודם הייתי אומרת שהלכתי לדודה לסבתה למרים ושרה וכדומה, ובתחלה באמת הלכתי אל כל מיני מטרות. אבל לאט לאט פגשתי שם בחברה והתחלתי לבלות קצת. מה יש? הנשמה שלי צימוק?

הוא התחיל להבין שאני לא הולכת סתם אל הדודה ולא מרים ודרש שלא אלך לשום מקום. מה יש? צעקתי עליו, אנהנו בהודו? אם בעלי מת, אני צריכה להיקבר אתו? אם לא מוצא חן בעיניך, אז — פניו כאילו התאבן, הוא הביט אלי בעינים אומללות. איך מתביישת? שאל אותי. ריחמתי עליו נורא. הורדתי את עיני. באמת התביישתי. החלטתי לא לצאת עוד ולשבת בבית.

ובאמת לא יצאתי שבע-שבעים, אבל לא יכולתי, אתה מבין, פשוט לא יכולתי, התפוצצתי ממש, שוב התחלתי לספר לו מעשיות ולהסתלק בכל מיני תרוצים. אבל הוא הבין שאלה תרוצים ולא נתן לי ללכת. התחלנו לריב

עדה-השמיים. לא יכולתי עוד לסבול. נמאס עלי כל העסק. יום אחד יצאתי לעבודה ולא חזרתי הביתה.

— ועכשיו את נשואה? — שאל הנוסע.
— נשואה? — שנתה בלעג. — איננו רוצה לתת גט! מה דעתך עליו?
לא היתה זו שאלת-סתם. היא תקעה בי שוב את מבטה בראי וצפתה למענה. כנראה היתה זקוקה לעידוד כלשהו מפי משהו, יהיה מי שיהיה.
המלים נעתקו מפיו של הנוסע. הוא לא העז לעודדה, אך אף לא הרהיב לגנותה. השתדל לשמור על אותה ארשת של שוויון-נפש.

— וילד?
— איזה ילד, — אמרה. — הוא בחור בן 19.
— ואיזהו?
— הוא יושב עם אביו, כועס עלי. לא רוצה להכיר אותי, טפש. עוד ילד, לא מבין את החיים, הצעתי לו שילמד לנהוג. שיעבוד אתי. אז יהיה לו כסף גם בשבילו גם בשביל אביו. איננו רוצה. הוא עובד כמו חמור. מרויח לירה וחצי ומוזה ומשכר הדירה שיש להם הם צריכים לחיות. מה אעשה להם? אני הצעתי להם. אני מסכימה גם עכשיו.

...

בינתיים הגענו לרחוב המלכים.
— שם בפנה אני רוצה לרדת.
היא האטה את מהלך המכונית ובהגיעם אל הפנה עצרה. הוא יצא מן הדלת השמאלית ועוד ניצב על יד חלונה, שילם את דמי הנסיעה, אך קשה היה לו להסתלק. גם היא לא מיהרה להסיע את המונית. עמדה רגעני מספר בשתיקה ואחר החלה שוב.
— אתה מבין, לוא לפחות היו אבא והאחים דואגים לו. אבל לא-אכפת להם כלום, אז מה אני מחוייבת? הייתי אתו שנה וחצי, אז די?
שוב היתה שתיקה. לבסוף שאל הנוסע בוהירות:

— אז מה, באמת הוא משותק לגמרי ברגליו?
— רגליו? — שנתה ותעווה פניה בעויית בו. — כל מחצית גופו התחנתה משותקת לגמרי, אתה מבין? — סיננה מבין שיניה בקול-מלחשים.

(מעמוד 3)

הלולין

אין לנו אלא לשאול כאן, בתמיהה־מה, אם רמת־תיבה זו היא האופיינית לנוסח של העת־נות בלשון היהודית. ועתה נעבור אל הקטע הבא. זהו דיברטימנטו מלבב, שוב מ„על המשמר“ (12.9.52), הפעם מעטו של אחד פרח־ספרות יפה־נפש, יקרב מלכין שמו, החושש להתפתחות השוביניזם הלבן בתוכנו, ורואה סכנה לזה לא מצד היהירות הגזענית של אנשי־קבוץ ותיקים, למשל, ולא מצדה של עדתיות „אשכנזית“ צרת־עין אלא — מצד העברים־הצעירים... אכן, זה השג באקרוואטיקה רוחנית, והריהו לפנינו:

... לפחות על שתיים ממושגות הגלותיות מבוססות תנועת־נפול זאת (ה„כנעניות“) של קבוצת אנשים המודים בה בגלוי ושל חוגים רחבים בהרבה המודים בה לשליש או לרביעי: (1) העליונות שב„אתה בחרתנו“ שאינה מת בססת אלא על מסכנות ועוני; (2) ההת־בדלות מגלי עליה יהודים „ירוקים“, כבז ל„אוסטריו־ן“ למשל (בלחש) אולי אתם תופסים על מה הוא מדבר? או שמא ביו־דים עים זורה הוא חול בעיני קוראיו?). ולפי כל כללי ה„אתה בחרתנו“ המסורתית בונה לעצמה גם קבוצה גלותית זו (! — איוו מכה־אל־החומש, יופי...) של „כנענים“ עולם לא־ריאלי להסתגר בו... עולם לא ריאלי אך סגור זה מקנה כוח של עליונות כלפי „זרים“, אלא שהגוי המסורתי של הגלותיות המזרח־אירופית נתחלף כאן ביהודי המזרח אירופי עצמו (אל־אלוהים, איוו עמקות מפולפלת...). שהוא בבחינת גוי ברברי שמוחה לא יוכל להשיג ולשונו לא תדע לדבר בלשון מופלאה זו המשוחפת לחזיקה בן עמיקם פרח כהנים בבית־אל ולגדי אברמסקי (אלוני), מדריך ספורט בקורס גדנעיים (שימו לב: זה בהומור).

הליצן

ועתה, כיון שהנחנו את המנג־ההלולין הזה כשהוא מבולבל כהלכה בתוך הסבך שלו, הבה נעבור אל במה צנועה יותר (במעלה), עתון הנוער העובד, (10.10.52), למדור „בבת צחוק“, ונאזין לנגינת־ליצנים נעלסה מאת עמחוס מוסנון, בשם „כנענים משנפשוך ומיהופיץ...“ (עצם השם, כמ׳שְׂהוּא־הורג, לא?). והו פליטון דרמטי ובו שלש נפשות פועלות: אב, אם ובנו. האב והאם הצליחו להוציא את בנם אורי, תלמיד בית הספר, מתנועת־נוער נורא חלוצית ונורא מהפכנית ונורא מוסכנת: אב, „לא לנצח מרגוע“, הגיעו בנפשכם מה ארע: אורי הויל מבלה את זמנו בחברת בחורים זרים בעלי התנהגות חשודה. חוצפת כלפי אביו הלכה וגברה ושלום הבית הופר. בלה (האשה), אף היא החלה נוהגת זרות בבעלה. הלכה וצבעה את שערותיה החומות־דהויור בצבע שחור מבריק. יום אחד החלה מאמצת גרונה להגות את האותיות הגרוניות כהיגיון כפי בני המזרח, וכשנסה יצחקי לשאול פשר־דבר, פערה עליו פה „מה אתה מתערב? הרי אתה בכלל גאליציאנער“.

עד כדי כך! בהמשך ההתפתחות הדרמטית נעצר הבן אורי ע״י המשטרה „בעת שחילק כרוזים והפריע את הסדר הציבורי“. קצין המשטרה האדיב מסביר לאב הדאוג:

„לא, לא בעסקי חלוציות (גם על כך אפשר להיאסר כנראה, ואנחנו לא ידענו) או

מהפכנות. רק משחק של צעירים בני־טובים המשתעממים בבית הוריהם. אה, כן, קוראים לעצמם כנענים“.

בבוא האב לפקוד את בנו בבית המעצר מודיע לו ה„תכשיט“ בגסות מדהימה שאין הוא בנו ואין הוא בן־משפחתו. „כנעני“ הוא, ודי. מכאן והלאה מחמירה ההתנגשות בין האב לבנו. מת־גלה לפתע שהאם ניצבת על צד הנער הפוחז. גם היא „כנענית“, לא עליכם. בינה לבין בעלה חל, למשל, דר־שיח סוער מעין זה:

„בלה, כיצד את מעזיה לדבר אלי כך!“ — צרח יצחקי ואפילו קרחתו הסמיקה. — „אני בעלך ולא ארשה“...

„אתה בעלי?“ — לעגה אשתו בפניו המעוותים מחימה. — „אתה יודע מיהו בעל?! בעל הוא האלוהים. בעל הוא אלוהי האדמה, אלוהי כנען, ואילו אתה גולדת ביהופיץ. מה ליהופיץ ולבעל?“ „אה“, — צרח יצחקי, — „אלוהי כנען, מה! בילה קומר משני־פישוק ואלוהי כנען“... „כן“ — אמרה בלה. — „אתה יכול ללעוג לי, אבל ברוחי אני עבריה וכנענית, ואפילו שמי בלה הוא על שם האל בל, הוא הבעל“.

אחר כך מתגלה לקורא הבער שאורי הנער משתתף אצל ה„כנענים“ בהילולות־אהבים וב־ריקודי־עירום (כל האמצעים כשרים יהיו להילחם בכם, אמר לנו סופר אחד יריב לפני שנים. יש, אפוא, מי שמקבל את תורתו של זה), ולבסוף מגלה האב לבנו את העובדה המוחצת שבעצם נולד גם הוא בגאליציה אלא שהובא לכאן בגיל שנה וחצי — והבן הכסיל בכל זאת חוגג את נצחונו כי „תורת החבירה שלנו אומרת שרק זה שחי בגלות למעלה משנה ותשעה חדשים רוכש את סימני הגזע הנחות“... ליד חתימת בעליה של „בת־צחוק“ מפוגלת זו מצוין כי יושב הוא ב„משאבים, ביר עסלוג“... רוצים אנו להניח, אפוא, כי יש להם שם לחבורה לפחות בדחן אחד להצהיר א תערביהם בכדידות הנגב הרחוק, אם אך יושב הוא בתוכם ברציפות מספקת.

ואם אין בדחנות זולה מדי גם בעיניהם...

כן, כן, כן, מחיה־נפשות...

ועתה נגיש לכם את ה„לפתן“: מאמר גדול ועצום ב„דבר“ (14.11.52) בשם „בן־כלב!“ — האין זה מחיה־נפשות?!, שהמשכו מקץ שבוע (ר׳ דבר, 21.11.52). כותרתו של המאמר לקוחה ממשפט אחד במאמר של י. בנטוב, „מוחמד נגיב: דמות ולקח“, ב„אלף“ ט״ז. בקטע מסוים במאמר ההוא תואר איך מתחכם מוחמד נגיב לקנות את לבו של המצרי הפשוט; למשל, בקראו לאיזה מיניסטר בריטי בשם בן־כלב. בסוגריים של אירוניה נאמר והובלע: „האין זה מחיה־נפשות?“, לאמור, מנקודת מבטו של המצרי הפשוט והמסכן. דומה שכל איש בר־דעת לא יכול להבין אחרת את הדברים. גם בעל המאמר שלפנינו, לא מתוך רפיסות שכל עיקם את רוח הכתוב שם, כדי לפרשו כאלו כאן.

„כל אפיים של הכנענים על כף הדי. הלבנטיני הקטן, נעדר התרבות, נטול חוש ההבחנה, עומד אחוז חרדה־התפעלות בפני מדיו של הנגדל — ומגיע לידי אכסטזה ממש (!) ברגע שהקדושה פותחת פיה — בגידוף. כאן כל המהפכנות, כל המקוריות, כל הסכנה המפורסמת“.

לא מתוך רפיסות־שכל כי אם מתוך זדון, ומתוך הפחד — המשותף כל כך לרוב־רובם של יריבינו — לדון בדברים לגופם, לבדקם בדיקה

בקרית, ענינית, כי הלא כאן עצם הסכנה. כך, מן הסתם, סבור בעל המאמר, החותם בניעות מ. עופר. דומה, אגב, שאין זה אלא אלא כנוי של איש צעיר ששמו יצא, לשבח או לגנאי, לא כ„מ. עופר“. בעצם גם תמוה מפני מה לא ניתן לו לחצוב להבותיו על דפי „משא“, ו„על המשמר“, והרי הולך הוא, ורועה, בשדות ההם זה מכבר (או שמא הלך ורעה עד שנשתאב, המסכן?). מוזר לראות את הפרוגרסיבי־הלוחם הזה מתחמם תחת השמש של עתון רפורמיסטי כ„דבר“...

מכל מקום, פותח מ. עופר זה בביטול גמור של כל הרעש משרעישים על יוצאי־דופן אלה, הם העברים־הצעירים, ושולל את עצם הטיפול הציבורי בהם. את עצם הוכוח הוא מייחס ל„פצצה שהוטלה בביתו של שר“, שאחריה נמצא „נער קטן משוטט בסביבה“, נער קטן שחלום־חייו היה להיכנס לכותרות הראשיות. סופרנו זה מתנצל אפוא לאמור ש„אף כי הכוונה (כוונתו) היא לצייר בהמשך הצגת תמונה רחבה ומקפת של חיי הדור הצעיר בארץ.. פותחים אנו (בכל זאת...) בדיון על „תופעת“ הכנענים — תופעה צדדית ובלתי־חשובה כשלעצמה, שהסקנדל הע־מידה בראש דיונו“.

אחרי זה — באים חמישה טורים של „דיון“

אשפת חצים

„רק המקומחים נשארנו כנענים, או רק צעירים חדשים, שעדיין לא הסתדרו בחיים, או רק צעירות חדשות שאין מדיסינים את שיריהן בבתות אחרות.“

„המדינה קמה — הופיע „אלף“. התע־רובת של אסוציאציות מיניות פורברסיות (על זה אין מותרים. כמה זה מגרה — את הכותב!) עם בלבול־מוחק פוליטי עם בורות בהיסטוריה הכללית ובהיסטוריה של עמנו (ככה, הרביצו!) — נעשית צבעונית ומשע־שעת יותר.“

אבל „תערוכות“ זו אינה מספיקה למבקש „ללמוד“ את טיבם של הללו. „ככלל תופעה חולנית־למחצה (למחצה?) צריך גם כאן להתחיסס באורח בקרתי לעדותיו (?) של הפאצינט לגבי עצמו. תוספת עדות יש לשאוב ממקורות אחרים, משדות־פעולתו האחרים של הנידון. רציני, נכון? בכלל מוטב „לשאוב“ משדות אחרים, לא משדותיהן של הבעיות־לאמיתן. לפנות, אולי, ל„חיים הפרטיים של הכנע־נים“? —

„מסגרתם החברתית יש בה כדי ללמד משהו“ (כר, משהו). וכאן יסופר לנו שהכנענים יושבים בבתי קפה (!), אמנם, „לא רק הם יושבים בבתי קפה“, אבל פה זה „ענין איכותי ומהותי“. „קבוצה אידאולוגית שתחומיה הסוציאליים בצבור יושבי בתי קפה ישנה רק אחת — הכנענים“.

אחרי נוק־אאוט כזה נגש האיש „לבדוק“ את יכולם של מתרגמים הנמנים על דברי העברים־הצעירים. „הבודק את רשימת הספרים שהע־תיקום העברים־הצעירים יגלה דוקא בזה — את הלבנטיניות... בצד כמה שמות רציניים — כמה וכמה ספורי כיס ורומני שוק.. אשר אדם המכבד עצמו לא היה נוגע בהם“. והוא מביא דוגמה: א׳הנרי, למשל...

מה, למשל, בדבר לשון תרגומיהם? האמנם מעולה היא, כמו שאומרים? הבל, זוהי „לשון משונה, מלאכותית ואץ־קצוצה שאין בה חיות ואיזון בה יעילות(?)“. וכל עצמה העמדת פנים משונה בשביל להטיל חשכה ורושם שבחשכה“.

למשמע זמרתנו העממית

מצבה הנוכחי של המוסיקה במדינתנו

יכול, אולי, להשביע את רצונם של אחדים מאנשי-המקצוע המוגבלים, אך לא את רצונו של אדם בעל אופק תרבותי-כללי או אפילו מוסיקלי כללי. אדם שהיציאה המוסיקלית האמ-נותית הכלל-עולמית היא לו עיקר, יבוא על סיפוקו במידת ההתעניינות שזו זוכה לה בקרב האינטליגנציה הישראלית, ואף, במידת-מה, בשכבות „נמוכות“ יותר. הקהל הישראלי מרבה לשמוע מוסיקה טובה והוא מקבל חלק ניכר מ-תצרכתו המוסיקלית משרות-השידור שלו וממב-צעים מקומיים. אפשר, כמובן, לגלות פגמים בגישתו של הציבור שלנו, אך בדרך כלל מ-ביעים הדברים רצון.

אולם האיש שיצמד צעד נוסף קדימה וישמיע את הדרישה ליצירה אמנותית-מורכבת, ישראלית מקורית, ייווכח שכאן פני הדברים ורודים פחות. היים אתנו מספר אנשים רציניים, בעלי יכולת-יצירה והשכלה מוסיקלית (את זו האחרונה רכשו על הרוב, באירופה) הידועים כקומפוזיטורים ישראלים. אחדות מן היצירות המוסיקליות שחיברו הוכרו בהודמ-גויות שונות כבעלות רמה גבוהה למדי, אף בק-נה-מידה כלל-עולמי, ובכל זאת (נסתכל בכך תחילה מבחינה מעשית למדי) אין מרבים לה-ש-מיען כאן, בארץ מושבם של הקומפוזיטורים. בלי ספק סלידתו של רוב קהלנו מפני מוסיקה חדישה יש בה משום פגימה בגישתו המוסיקלית, ממש כמיעוט התעניינותו במוסיקה העתיקה ב-יותר. אך דומה שיש גורם נוסף שיסתמו, אולי, מתוך הדברים הבאים.

לשון מוסיקלית

אנו מגיעים עתה לשכבה המוסיקלית השלי-שית והעמוקה ביותר — בשתי המשמעויות של המלה: — אל הזמרה העממית. אנסה לקבוע כאן שהזמרה העממית הצרופה ביותר היא אנו-

ושיריהם, שירי רטוש ואמיר? — גם הם לא נמלטו משבט-הזעם-הגדול-הנורא. תאמרו, „יש פה משהו? — גם זה הבל, „מאחרי הלכה“ החי-צונית, המבעיתה“ מסתתרים מידועינו הותיקים: גיוון והעמדת-פנים (מידעים ותיקים מאד הם לו, כמדומה)... הבודק... ימצא בהם את החולניות הידועה לנו („לנו“) מכבר, שהיתה באפנה גם בשירת אירופה (גם אותה הוא מכיר, אכן, שד-משחת!) וגם בשירתנו עוד לפני עשרים ושלושים שנה“.

תאמרו, גישה מדינית יש להם? שמא יש „לבדוק“ גם אותה? או, לפחות אותה? אבל בזה באמת אין צורך. פה הרי ניטל על האוחז-בעט רק „להוכיח“ שאין בעיות ולא היו בעיות וכל הענין טפל וצדדי ופורח-באוויר וחולני וכו' וכו'; ולהקדים ולאמר ש-„כעתון מדיני משמש עתון זה גם במה היתולית ממדרגה ראשונה“, ולהפטיר ברקיקה של בוז על „הלבנטינים מרחובות תל אביב, הכותבים מאמרם ב„אלף“ — ודי. שלום עליך נפשי.

אכן, מלאכה נאה, מיבצע. צריך לטפוח על שכמו. ראוי הוא. ואנחנו לא נאמר שהיה זה מאמר „היתולי ממדרגה ראשונה“...

הביא לדפוס: העורך המוסיקלי

גימית. אין כוונתי בכך לאשליה שייתכן ליצור מוסיקה כלשהי באופן קולקטיבי ובלתי-אישי. אפילו בימי קדם (וכן בתרבויות פרמיטיביות בימינו) היה לכל נעימה יוצר אחד ויחיד, כשם שהיה יוצר אחד ויחיד לכל פסל ולכל ציור. כל אלה הם שלמויות אורגניות שכמעט ולא תתכן יצירתם במוחם של שני אנשים בבת-אחת. גם היצירות הספרותיות למיניהן שנוצרו בדרך ש-יתוף-מעשה מעטות הן בכל תקופה שהיא. שם היוצר היה משתמר כל-אימת שהקשר בין הי-צירה והיוצר היה מושג בעל ערך באותה תרבות. בתרבות ההלניסטית-הרומית היה קשר זה בעל משמעות. עם שנעדר היה מאחרות, חשובות לא-פחות ממנה.

יצירות מוסיקליות שתו-המחבר אינו צמוד אליהן נוטות להשתנות לאיטן במרוצת הזמן, אך הפעם המשנים הם הרבים, העם. על-ידי שינויים קטנטנים מעצב העם את הנעימה בצורה הטב-עית לרוחה, מבליט את הביטויים האהובים עליו, הופך אותו להשתקפות מוסיקלית של מהותו. חוקרי מוסיקה רשאים לספוד על שאין הם יכיר-לים עוד לגלות את צורתו המקורית, העתיקה ביותר, של הזמר, ואת מה שהיה בו מאישיותו של המחבר, אך דוקה משום שהנעימה משתנה ברוח הזמן ובהשפעה סגנונית זרים יכולים אנו להכיר — במקרה שמצויים תחת ידינו שלבי-התפתחות שונים של נעימה מסוימת — מה בה עיקר ויצוב וטבעו ברוחו של העם, ומה הטפל והמשחנה. אותו דבר נוכל לעשות גם על-ידי השוואת נעימות רבות של אותו עם, שכן העם משמש גם בורר; הוא משמר בעיקר את הנעי-מות וסוגי-הנעימות הטובים בעיניו ודוחה את זולתם לתהום הנשיה. במלים אחרות אם ננתח את לשונו המוסיקלית של עם על רוב צורר-תיה בזמן מסויים אחד ועל צורות התפתחותה במרוצת הזמן, נתפוס במידת-מה את המהות והחוש המוסיקליים של אותו עם — המשתנים אמנם גם הם, ככל דבר ביקום, אלא שכהויותם, ובאשר הם כאלה, הנם חלק מגוף תרבותו של אותו עם.

קשה לנו לקוות בישראל של ימינו ליצירה מו-סיקלית-עממית אנונימית מרובה, אם כי היו תופעות מספר ממיין זה. בימינו לא נוכל לוותר על האינדיבידואליזם אף בזמרה העממית. אך שומה עלינו לקוות כי יוצרינו יכילו בקרבם מידה מספיקה של מהותנו העממית, שכן ברגע שתוצר בזמרה העממית שלנו לשון מוסיקלית אופיינית לנו יהיה זה סימן מהותי חשוב לגי-בוש התהליך של אומה עברית חדשה. אין זאת אומרת שעל נעימותינו להיות דומות אשה לר-עותה: הפשוט והירגוי אינם דומים כלל, ובכל זאת הנם, בזניהם המקומיים, אופיינים לארצנו. וכשם שבארצות הסובבות יש זנים מקורבים, כן על הזמרה העממית שלנו לגלות מידה של קר-בה לשכנותיה באזור הגיאוגרפי שהיא מצויה בו.

קינות ומצעד אסירים

מהו המצב למעשה? — יש לנו שורה של מחברי-נעימות (שוב, כמה מהם אנשים בעלי יכולת והשכלה מוסיקלית עמוקה) השוקדים על הספקת נעימות, בעיקר לגילים שהזמר מצוי בפיהם ביותר — ילדים ונוער — ואלה מקבלים ושרים. אין לי דבר עליהם, כשם שאין לי דבר על המהגרים הראשונים שלימדו את ילדיהם

מזמרת מולדתם. ילד צריך לשיר, ובאין טוב מכך ישיר שיר רוסי או רומני או גרמני. נעימותיהם של קומפוזיטורי הדור הותיק, יוצאי מזרח-אירופה ברובם, יש שהן יצירות מוסי-קליות טובות, אך חסרות כל דבר מיוחד לארץ זו, או שהן חיקויים לשירי רוסייה, או סתם משעממות ודלות-תוכן. מר מנשה רבינא, המ-בקר המוסיקלי, אמר פעם שרבות מהן אינן אלא שרשרות של „ביטויים אהובים“, ובכך, נעימות מקוריות נוצרו בארץ בדרך אנונימית תוך השפעה חזקה של נעימות ערביות, ועלינו לראותן כ„נכונות“ ביחס לשפה המוסיקלית הע-תידה שלנו. תחת לפתחן ולשבצן באופן טבעי במהלך הנעימה יצרו אותם קומפוזיטורים, לע-תים קרובות, מחרוזות של „ביטויים אהובים“, או שהשתמשו בהללו שלא כהלכה. ביטויים אלה, במידה שהם ידועים לי, רובם דוריים או מיקסולידיים, או דוריים ומיקסולידיים או דוריים ואיאוליים כאחד, ויש גם פריגיים מעטים. אף על פי כן מרבית הנעימות שלנו הן איאוליות — כתובות במודוס הכבד, הקודר, המלנכולי מכולם. מה פלא שעשרות מנעימותינו דומות לקינות או למצעד אסירים אל התליה? כאן חברו האופי היהודי-הרוסי-השוביני של המלים עם המודוס האיאוילי כדי ליצור טיפוס מדכא ביותר של נעימות. השימוש בסולמות העתיקים כניגוד לשלטון המזור והד-מינור הוא תופעה חיובית בהחלט, אך למה זה תמיד דוקה המודוס האיאוילי, — מדוע לא המיקסוליד, הדורי או הפריגי? אין כאן אלא חיקוי של הנעימה הרוסית המינורית-הטבעית. הקומפוזיטורים יוצאי מזרח-אירופה יצרו כך משום שעריסתם ובית-ספרם לא עמדו בארץ זו, ועם כל השכלתם וכשרונם לא יכלו לדבר אלא כמו שהורגלו לשמוע; משינסו לדבר בלשונם של בני-הארץ — במידה שהיתה קיימת — היתה יצירתם מלאכותית וחסרת נשמה או חיקויית-דלה. מר יואל ולבה הוא הוא שהתקרב ביותר ל„מבטא הנכון“ ואף עזר בפיתוחו, אך נעימותיו מעטות-ביחס ולא כולן עלו יפה (מבחינה זו שאנו דנים בה). סמ-בורסקי, זעירא, עמירן, גורוכוב ואחרים תרמו כל אחד שירים אחדים לפיתוח לשוננו המו-סיקלית. אכן עתה יש לנו מספר הגון של מחברי-נעימות ילידי הארץ והניכיה, והיה מקום לקוות שיצעדו צעד נוסף קדימה; אך עד כה מאכזב המצב למדי. חלקם מבקשים להם מפלט בחזרה אל המינור והמזור, ואף אל הסולם הפריגי-יודי הנורא; חלקם צועד בנתיב ה-איאוילי הסלול, וחלקם מבקש לו מפלט בצירופי-כאיים של כמה שיטות בנעימה אחת. אי אפשר לאמר שאין הם יוצרים לפעמים דברים נאים, אך כאן הופכת הכוחות גורם דוחק. באין קורפוס הגון של נעימות-עם מכל הסוגים ולכל ההודמנויות, שהן נסבלות לפחות ברמתן המו-סיקלית ובכל אחת מהן גרעין של לשון מו-סיקלית עברית. — יפנה הנוער שלנו, הזקוק לשפע ולוריאציה, אל מעשי זולות וחיקינות נוסח „היה-גיפ“, אף שלעולם לא ייפסק היבוא של מוסיקה קלה ועממית-זרה, אין הוא יכול לשמש עיקר, ואף אינו עיקר למעשה. העיקר היא עתה זיבורית כתובה בלשון-עלגים מוסי-קלית מגששת ודלה או, גרוע מזה, בלשח השוק.

זכרונות מז העיריה

או: איך עובדים אצלנו?

(לחברי ב"עבודה")

את פולחני הדת, לא חסך מאומה כדי להוכיח לי עד כמה אני טועה. בקול שקט ובוטח, בלי לחשוש פן ישמע המנהל רחש כלשהו, ברור ואט היה יושב ומוכיח לי בעובדות ברורות כי יש צורך ב"יום הכפורים", כי השבת יום קודש הוא וכי אכילת "כשר" היא תכלית האכילה.

יום אחד באה חברתי להודיעני דבר. כשבאה שאלתי אם מותר לי לצאת לרגע — ונתקלתי במבטי תמיהה! הרי זה ברור! כיון שבא חבר לבקרך חובה עליך לקבל את פניו. אבל, "למען הסדר", צא בדלת האחורית וחזור בדרך זו.

"למען הסדר" הוא תכלית כל מעשה: "למען הסדר" הייבים כולם לבוא בשבע וחצי, (כך — לפחות — כתוב בהוראות); "למען הסדר" עליך גם להיות אדיב כלפי הקהל. אם בא למשל אדם ושואל לשם מה עליו לשלם מס זה או אחר, שב והסבר לו עד שיבין: שעה או שתיים; "למען הסדר" על האזרה לדעת כי העיריה נתונה בקשיים כספיים ויש לשלם, (גם פקידים רוצים לחיות!); ולבסוף — "למען הסדר" לא היה איש הולך לביתו לפני שתיים וחצי. אבל הואיל ובין כה וכה לא היו פועלים מאומה במשך כל היום, הרי כבר משעה שמונה התכוננו "ללכת הביתה". לעין הנכנס בשתיים שתיים ורבע היה מתגלה מחזה מענין: בחדר אחד עומדים שלושה עשר איש, כובעיהם לראשיהם, תיקיהם בידיהם וכולם מסתכלים בשעון כאצטגנון בליקוי חמה. בהגיע השעה שתיים וחצי — פרחו פתאום ואינם.

ואל יחשוב הקורא כי רק אותה מחלקה "עבדה" לפי השיטה הזאת. נהפוך הוא: במחלקתנו היה רק עתון אחד שעבר מיד ליד, בשאר המחלקות היו עתונים לרוב...

אולם למען האמת עלי להודות: אנשים אלה לא היו משוללי אמביציה: רדוף רדפו אחרי "אליל" אחד — עליה בדרגה. וכך ודאי היה גם סופי, לולא החלטתי לעקור לעיר אחרת כדי ללמוד. חייכם, הענין מוצא חן בעיני. גם כאן אשתדל כבר להשיג "עבודה" דומה...

ביום הראשון לעבודתי הוסבר לי מיד כי אל לי להתייגע: העיריה שומרת על בריאות עובדיה ואינה מעוניינת שיקבל איש מהם שבץ בגלל עבודה מאומצת. הואיל וביומי הראשון הייתי "ירוק" ולא ידעתי כי נהוג לאכול באמצע שעות העבודה, טרחה הממונה עלי להזכיר לי בכל שעה כי במנוחה שלמה יכול אני ללכת ואכול. הואיל וראיתי דאגה כה רבה לבריאותי ולקיימתי הלכתי באמת לאכול אבל, כ"ירוק", מיהרתי וחזרתי כעבור עשר דקות. נתקבלתי בשאלה: "כל כך מהר?" למחרת היום זכרתי בעצמי ללכת ולאכול וחזרתי מקץ עשרים דקות. בימים הבאים הייתי כבר כאחד "ותיק ומנוסה", יצאתי לשעה שעה וחצי, ישבתי להנאתי בבית־קפה, אכלתי וקראתי את כל העתונים, ורק אחרי עישון סיגרית חזור הייתי ל"עבודה".

בין כולנו היה רק אחד שעבד וטרחה למען הכל, הזיע ויגע למען כלל העובדים — הלא הוא הקומקום החשמלי. אף על פי שהיו אלה ימי קיץ לוהטים (החופש הגדול!) נחפזו כל הפקידים לגשת לקומקום כמה פעמים ביום. וכך היה מתנהל "פולחן השתייה": בשעה שמונה וחצי היו שופתים את הקומקום, ומרגע זה התחילו ב"הקפות". סיבוב ראשון: "יש כבר מים?" סיבוב שני: "גו, תן לי כוס תה?" ומובן שאין למהר בשתייה ובהקפות: הרי עד שמבררים אם רתחו המים אין עובדים; בשעת לגימת התה — ודאי וודאי שאין עובדים; ואחרי שתיית התה — נחים. כך נמשך "פולחן השתייה" (כולל שריקות ומצמוצים) כשלושת רבעי שעה.

אף על פי שחייבים היינו להתחיל בעבודה בשבע וחצי לא היה מתלקט "מנין" עד שמונה לפחות. איש לא רצה להקדים — האמנות היתה לבוא שניה אחת לפני המנהל. לפי שהמנהל בא היה בדיוק בשבע חמישים וחמש, הרי שלפני שמונה לא התחילו בעבודה. כשהייתי "ירוק" חשבתי לתומי כי להתחיל לעבוד בשבע וחצי פירושו להתחיל בעבודה ממש! לאמור: יש לבוא כחמש דקות קודם לכן — אולם לאחר שביליתי כמה שעות בוקר מוקדמות בחדרים הריקים עמדתי על הטעות שטעיתי, ותיקנתי...

באחד הימים קרא לי מנהל המחלקה ושלחני ל"מרכז" — אל אחד הפקידים המרכזיים. כשבאתי אל אותו "מרכז" היתה השעה עשר — ונתברר כי אותו פקיד "לא בא עדיין". "מתי יבוא?" — "מיד" (רוצה לאמור, בעוד כמהציט השעה). חזרתי ובאתי בדיוק לאחר שאותו כרסתן התחיל בעבודתו, ופתח כמובן בלגימה שקטה של תה חם. בידו היה עתון בוקר טרי, ועל שולחנו — שנים אחרים. לפי שהייתי "חדש", נחקרתי קודם כל על מוצאי מעשי, רשמי והתאקלמותי ב"עבודה" — ורק אחרי שיחה זו נתברר פתאום לאותו אדון נכבד כי לא הוא שצריך לחתום אלא אותו מנהל ששלחני אליו...

למען הסדר

בכתבי זאת חושש אני שמא יתקבל בלב הקורא הרושם כי כל אותם "חברים לעבודה" היו בטלנים. ואין הדבר כן! רבים מהם למדו ב"חדרים" וב"ישי"בות" כבר לפני ארבעים שנה ומעלה. היו אף שלמדו בבית־ספר עממי והתעניינו מאוד בהוויות־עולם. ולפי שהייתי "הצעיר שבתבורה" (באופן יחסי — "תינוק") נהגו לשאלני כל מיני שאלות: מי הם ה"כעננים"? מהי השריה הצעירה? וכר', הקופאי, שכבר היכרתי, כשנדע לו כי אני אוהב ביותר

במשך שלושה עשר יום היה לי הכבוד לעבוד כפקיד בדרגה נמוכה ("עבודה זמנית") בעיריה אחת גדולה. אל המשרה הגעתי בדרך המקובלת: מסיימתי את הגימנסיה נתן לי מוכר, פקיד ותיק (גבוה) בעיריה, "המלצה אישית". כשפניתי קודם לכן ב"בקשה אל מחלקת המנגנון — ענו לי: "אין אנו רואים מקום מתאים בעיריה שנוכל להציע לך". אחרי קבלת ההמלצה מאותו "גבוה", התברר לי שאני חיוני כל כך עד שעלי להתחיל בעבודה מיד. המחלקה אליה סופחתי היתה סניף של מחלקה ראשית. היה זה סניף, שתפס חמישה חדרים ובו "עבדו" שלושה עשר פקידים, טלפון וקומקום — בתור "עובדים קבועים", נוסף עוד שלושה פקידים־עוזר זמניים. בתקופת עבודתי היו שלושה מן הפקידים הקבועים בחופשה, וכך היה תקן העובדים מלא: בדיוק שלושה עשר, כולל ה"משניים".

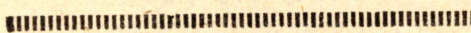
אחד אחד

מנהל המחלקה היה אדם משכיל וסימפטי, פקיד מוכשר ואדיב, אלא שהיה לו חסרון אחד: הוא היה חרש. וכיון שקהל רב היה בא ל"ראיון עם המנהל" היו רוב המבקרים חוזרים צרודים לבתיהם. אחד מסגני המנהל, יהודי "בר־אוריק", שידעיות רחבות לו בתלמוד, בתוספות ובפוסקים, היה בן ע"ח (עד מאה־עשרים) וכולו רועד מזקנה (פשוטו כ"משמעו): ישיש חביב זה היה ממונה על כרטיסיה, וכולנו היינו שמחים תמיד לעזור לו למצוא את הכרטיסים הדרושים. קופאי המחלקה, אף הוא לא היה "בטלן": אדם דתי, אשר ידיעה רחבה לו בהוויית עולם. אפע"כ היה משתדל להרחיב בקיאות זו ורוב שעותיו בעבודה היה מבלה בקריאת "דבר". לו היתה חולשה אחת, או יותר נכון "ענין שבלב": הוא היה דתי, איני בא לטעון חלילה כי דתיות כשלעצמה היא "מום", אבל הואיל והיה עליו להניח תפילין פטור היה, למעשה, מלבוא לעבודה לפני השעה שמונה וחצי. פקיד אחר, אחד מן הוותיקים במחלקה, מי שבשעתו "עמד להיות" מורה בישראל, וגירסת הינקות עדיין לא נשתכחה ממנו, היה שקוע כולו ב"בעיות משפחה": אחרי שנות נשואים רבות נתגלה לו כי עשה "מיקח טעות" בבחירת האשה, והחליט לתת לה ספר־כריתות, מובן שבמצב עדין כזה לא יכול לעבוד, והיה ממלא זמנו בהתייעצויות עם כל חבריו לעבודה, כולם ידידים נאמנים, שלא חסכו עצות טובות. הוא היה נאלץ, בין השעות תשע ואחת וחצי, לפרוש ולסדר את עניניו אצל עורך־דינו. עד תשע משתתף היה ב"שתיית תה קיבוצית", ומאחת וחצי כבר "לא היה כדאי" לעבוד מאחר שממילא "תכף הולכים הביתה".

למנהלנו היה גם סגן שני, ואף הוא איש חביב ונאמן, טוב והגון. אלא שלא היה נוהג לנקוף אצבע כלל: משלושה עשר הימים בהם נמצאתי במשרד החסירי הלה כעשרה ימים בגלל מחלת אשתו, אני מעיד כאן כי היה באמת בעל נאמן ומסור, ואף באותם שלוש הימים שביקר במשרד לא מצא בו כוח לשבת ולעבוד מרוב דאגה לבריאות אשתו.

שווייה שווייה...

אלו הן הדמויות הראשיות שבאותו משרד; יתרום — רק "עוזרים" ומתלמדים" שהשתדלו לחקות את קודמיהם...

דמויות שפרות חביבה

המערב

אהרן אמיר

אבשלום חפשי אוריאל שלח

המזל: א. י. סופר
נדפס בדפוס מל"ן
ההפצה: "פלט" בע"מ

המחיר 200 פ"ר

מערכת "אלף", דפוס מל"ן, הלל הזקן 6, ת"א
ת. ד. 2860, ת"א

ירושלים: ת. ד. 766, טל. 61428

חיפה: ת. ד. 4925

תנאי החתימה: בארץ — 2 ל"י לשנה; בחוץ־לארץ — 2.40 דולר לשנה (במשלוח רגיל), 3.60 דולר (במשלוח אויר).